

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
JURIDISKĀ FAKULTĀTE
Krimināltiesisko zinātņu katedra

Bakalaura darbs

Soda noteikšanas vispārīgie un speciālie principi

Saņemts
Krimināltiesisko zinātņu katedrā
2011. g. ____ . _____

Metodiķes paraksts

Klātienes nodaļas
6. semestra students
Sandis Sīmanis
st.apl.nr:ss07016
Zinātniskais vadītājs: Agra Reigase

RĪGA 2011

Satura rādītājs

Ievads.....	3
1. Soda noteikšanas vispārīgie principi.....	5
1.1. Vispārīgo principu būtība.....	5
1.2. Atbildību mīkstinošie, pastiprinošie apstākļi.....	17
2. Soda noteikšanas speciālie principi.....	30
2.1. Vieglāka soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods.....	30
2.2. Soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem.....	36
2.3. Soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem.....	41
3. Soda noteikšanas reglamentācija ārvalstu krimināllikumos.....	46
3.1. Vācijas Federatīvā Republika.....	46
3.2. Austrija.....	50
3.3. Šveice.....	53
3.4. Igaunija.....	54
3.5. Lietuva.....	56
Kopsavilkums.....	59
Anotācija (latviešu valodā).....	61
Anotācija (angļu valodā).....	62
Izmantotās literatūras un normatīvo aktu saraksts.....	63
Pielikumi.....	65

Ievads

Krimināllikuma, Kriminālprocesa likuma un citu aktu galvenais mērķis ir panākt taisnīgu radušos krimināltiesisko attiecību noregulējumu, kas vistiešākajā veidā saistīts ar mūsu sabiedrības drošību. Šajā procesā, protams, svarīgs ir viss, gan kriminālprocesa sākumstadija, pierādījumu vākšana pirmstiesas izmeklēšanas laikā, apsūdzības uzrādīšana, tiesas izmeklēšana, bez kā nevaram nonākt līdz galvenajam, ar ko tiek pabeigts kriminālprocess, tas ir tiesas spriedums. Gadījumā, ja tiesas spriedums ir attaisnojošs, tad sods netiek noteikts, savukārt, ja tiesas spriedums ir notiesājošs, tad ar to tiek noteikts sods. Sods, kurā ietverta valsts sodu politika, sabiedrības attieksme pret katru noziedzīgu nodarījumu. Autora uztverē tas ir galvenais, bet tajā pašā laikā visgrūtākais – noteikt taisnīgu sodu par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu un tieši tāpēc es izvēlējos šo tematu, kurā varētu pietiekami plaši atspoguļot ne tikai tiesisko regulējumu soda noteikšanai, bet arī savu subjektīvo attieksmi pret to, kas veidojas, pētot pieejamos atsevišķos gadījumus tiesu praksē. Temata aktualitāti pastiprina pietiekami aktīvā sabiedrības attieksme pret konkrētiem noteiktajiem sodiem lielāku publicitāti ieguvušajās krimināllietās, kas bieži vien nav viennozīmīga un kas vairākumā gadījumu balstās uz sadzīvisku taisnīguma izpratni, bet ne uz konkrētiem Krimināllikumā, Kriminālprocesa likumā noteiktiem kritērijiem. Šī temata aktualitāti palielina tas, ka, autoraprāt, arvien vairāk sākam aizmirst, ka problēmas centrā ir cilvēks – vienalga, vai runa iet par sabiedrību kā cilvēku kopumu, kuru intereses, piemērojot sodu vainīgajam, tiek aizsargātas, vai arī par konkrētu indivīdu, attiecībā pret kuru šis sods tiek piemērots. Pavērojot tiesu praksi, nākas secināt, ka bieži vien cilvēku, kurš ir apsūdzētā statusā, raksturo tikai viņa vārds, uzvārds un nodarījums. Tajā pašā laikā katrs cilvēks tomēr ir atšķirīgs ar savu individualitāti un pavisam noteikti ar savām labajām un sliktajām īpašībām. Lai uzskatītu, ka sods katrai noziedzīgu nodarījumu izdarījušajai personai ir piemērots pareizi, ir jāapzina šis cilvēks tīri individuāli, kā arī jānoskaidro visi arf noziedzīgu nodarījumu saistītie jautājumi – noziedzīga nodarījuma raksturs, radītais kaitējums, atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi – kā tas norādīts Krimināllikuma 46.panta 2.daļā, tad vienlaicīgi ir iespējams sasniegt soda mērķus – gan preventīvo, tas ir, atturēt pārējo sabiedrības daļu no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, gan arī soda neizbēgamības un taisnīguma princips, kad katra noziedzīgu nodarījumu izdarījusī persona saņem sodu un šis sods ir taisnīgs gan attiecībā pret sabiedrību, gan arī attiecībā pret pašu noziedzīgā nodarījuma izdarītāju, lai šo taisnīgumu izprastu un saprastu pats notiesātais, kas ir izšķirošais solis uz resocializāciju.

Autora darba mērķis ir izpētīt un noskaidrot, kā tiek izprasti un piemēroti soda noteikšanas vispārīgie un speciālie principi tiesu praksē, kādi ir trūkumi to piemērošanā, un

norādīt pētījumā uz būtiskākajām nepinībām, kuru novēršanai dot savu subjektīvo vērtējumu, kā tās varētu novērst vai precizēt.

Kā galvenie problēmjaucājumi, kas attiecas uz soda noteikšanas vispārīgajiem un speciālajiem principiem ir nepietiekama līdzsvarotība starp vispārīgajiem principiem nosakot sodu par noziedzīgu nodarījumu tiesu praksē, pievēršot lielāku lomu kādam atsevišķam vispārīgajam principam pie soda noteikšanas; dažāda izpratne tiesu praksē par atbildību mīkstinošajiem un patiprinošajiem apstākļiem, kuriem ir ļoti nozīmīga loma soda noteikšanā; nepamatoti liela vieglāka soda noteikšana par konkrētu noziedzīgu nodarījumu nekā likumā paredzētais sods, kas nesekmē soda mērķa sasniegšanu; diezgan vispārīgi reglamentēti Krimināllikuma speciālie principi, kuru sekmīgai piemērošanai nepieciešams precīzāks un noteiktāks definējums.

Darbā izmantotas analītiskā, loģiskā, sistēmiskā, vēsturiskā pētīšanas metodes. Darba rakstīšanas gaitā izmantota nepieciešamā juridiskā literatūra, normatīvie akti, Latvijas tiesu prakse un citi avoti.

1.nodaļa

Soda noteikšanas vispārīgie principi

1.1. Vispārīgo principu būtība

„Noteicošā nozīme Krimināllikuma 5. nodaļā „Soda noteikšana” ir 46. pantam, kas definē soda noteikšanas vispārīgos principus – pamatprasības, kas obligāti ņemamas vērā, nosakot sodu katrā konkrētā gadījumā, neatkarīgi no konkrētas krimināllietas specifikas un īpatnībām.”¹

Krimināllikuma 46. panta 1. daļa nosaka, ka „Tiesa piespriež sodu tādā apmērā, kādu nosaka šā likuma sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un ievērojot šā likuma vispārīgās daļas noteikumus.”² Lai sasniegtu vienu no soda mērķiem – vainīgo personu sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, kā arī panākt, lai notiesātais un citas personas pildītu likumus un atturētos no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas - ir svarīgi nodrošināt nodarījuma pareizu juridisko kvalifikāciju, kas ir ļoti būtiski, jo, pieļaujot kļūdu noziedzīga nodarījuma kvalifikācijā, rodas cits priekšstats par tā raksturu, kaitīgumu un visbeidzot arī par piemērojamo sodu. Krimināllikuma Vispārīgās daļas noteikumi pie soda piemērošanas ir jāņem vērā katrā konkrētā krimināllietā, kas reglamentē soda noteikšanu atkarībā no vainas formas, noziedzīgā nodarījuma stadijas, personas lomas nodarījumā, ja tas izdarīts dalībā vai līdzdalībā, gan arī citi Krimināllikuma Vispārīgās daļas pantu norādījumi.

„Likumdevējs ir noformulējis noteikumus, kuri obligāti ņemami vērā, nosakot sodu katrā konkrētā gadījumā, un tie Krimināllikuma 46. pantā apzīmēti kā soda noteikšanas vispārīgie principi.”³ Tātad, saskaņā ar Krimināllikuma 46. panta 2. daļu, tiesa, nosakot sodu, un prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu, ņem vērā izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Izejot no Krimināllikuma 46. panta 1. un 2. daļas, var izdalīt šādus soda noteikšanas vispārīgos principus:

- sods nosakāms Krimināllikuma Sevišķās daļas panta ietvaros;

¹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 17.lpp.

² Krimināllikums: LR likums, 4. izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005, 45.lpp.

³ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds Nr.49(452), Otrdiena, 2006.gada 12.decembris.

- sodu nosakot, jāievēro norādījumi, kas izteikti Krimināllikuma Vispārīgās daļas pantos;
- sodu nosakot, jāņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturs;
- sodu nosakot, jāņem vērā noziedzīgā nodarījuma radītais kaitējums;
- sodu nosakot, jāņem vērā vainīgā personība;
- sodu nosakot, jāņem vērā vainīgā atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi.

„Faktorus, kas ņemami vērā pie soda noteikšanas, likumdevējs ir izkārtojis noteiktā secībā, un tādā kārtībā tie arī izvērtējami, sākot ar noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu. Un tikai pēc tam vērtējama noziedzīgā nodarījuma izdarītāja personība, kas var zināmā mērā koriģēt arī izdarītā kaitīguma vērtējumu. Arī apstākļi, kas mīkstina vai pastiprina atbildību, izvērtējami saistībā ar izdarīto noziedzīgo nodarījumu vai ar vainīgā personību atkarībā no tā, kādu saturu likumdevējs tajos ir ielicis. Šāda secība un kārtība ļauj gan ņemt vērā katru no Krimināllikuma 46. panta 2. daļā minētajiem faktoriem, gan arī izvērtēt tos kopumā, paturot prātā, ka sods tiek noteikts par izdarīto noziedzīgo nodarījumu.”⁴

„Kriminālsodu piemērošanas kārtība nav pietiekami elastīga, bet paredzētā valsts reakcija uz izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem nav daudzveidīga. Piemērojamā soda individualizāciju bieži vien saista tikai ar kvantitatīviem rādītājiem – piespriestajiem brīvības atņemšanas gadiem, piespiedu darba stundām vai naudas soda apmēru. Likums neparedz plašas iespējas kombinēt sodus, krimināltiesiskos piespiedu līdzekļus un krimināltiesiskos pienākumus, savukārt KL Sevišķās daļas pantu sankcijas dažreiz paredz vien izvēli starp nesamērīgi lielu represiju un faktisku atbrīvošanu no tās,⁵ kas ierobežo iespējas taisnīgi sodīt par izdarīto noziedzīgo nodarījumu.”

Darba turpinājumā autors sniegs teorētisku ieskatu par katru no šiem faktoriem, kā arī atspoguļojumu, kāds ir to nozīmīgums tiesu praksē.

„**Noziedzīga nodarījuma raksturu** nosaka apdraudētā objekta nozīmīgums, proti, kādas valstij, sabiedrībai un indivīdam piemītošas intereses tiek apdraudētas. Bez tam par noziedzīgā nodarījuma raksturu liecina tā izdarīšanas paņēmieni un motīvi, kvalificējošie apstākļi u.c.”⁶ „Jo nozīmīgāks ir noziedzīgā nodarījuma objekts, jo kaitīgāks ir noziedzīgais nodarījums”.⁷

⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 17.-18.lpp.

⁵ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.9, 26.lpp.

⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma komentāri, 2. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga, Firma „AFS”, 1999, 30.lpp.

⁷ Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: TNA, 2000, 34.lpp.

Ievērojot noziedzīgā nodarījuma kaitīguma pakāpi un apdraudēto interešu nozīmīgumu, likumdevējs iedalījis noziedzīgus nodarījumus kriminālpārkāpumos un noziegumos, pēdējos savukārt klasificējot kā mazāk smagus, smagus un sevišķi smagus, kas ir pamatā soda veida un mēra noteikšanai par konkrētu noziedzīgu nodarījumu.

Izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, ņemami vērā tie konstatētie apstākļi, kas raksturo konkrēto noziedzīgo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgiem nodarījumiem. „Analizējot noziedzīga nodarījuma raksturu, tiesām jāvērtē konkrētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļi, to vidū noziedzīga nodarījuma izdarīšanas veids, laiks, vieta, paņēmieni, likumpārkāpēja motivācija, personas loma noziedzīga nodarījuma izdarīšanā, nodarījuma realizācijas stadija un iemesli, kas nav ļāvuši to izdarīt līdz galam, kvalificējošie apstākļi.”⁸ Tā, piemēram, Latgales apgabaltiesa 2007. gada 3. janvārī izskatīja krimināllietu Nr. 11180048905, kurā V. V., A. G., M. K. apsūdzēti noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, par kuriem atbildība paredzēta KL 183.panta 2. daļā, 176.panta 3. daļā.

Nosakot sodu apsūdzētajiem, tiesa norādījusi, ka ņem vērā „izdarīto noziedzīgo nodarījumu raksturu - izdarīti sevišķi smags noziegums un kriminālpārkāpums, izdarīšanas veidu, radītā kaitējuma apmēru, apsūdzēto personību, vainas pakāpi, viņa lomu izdarītajā noziedzīgajā nodarījumā, kā arī veikto noziedzīgo darbību apjomu un raksturu.” Autors uzskata, ka tā ir pārāk vispārīga tiesas motivācija, nosakot sodu, jo ir tikai formāli norādīts uz apstākļiem, kuri ņemti vērā, sīkāk nemaz to saistību un izpausmi konkrētajā noziedzīgajā nodarījumā nemotivējot, kas rada šaubas par korektu noziedzīgā nodarījuma rakstura izvērtējumu, bez kura nevar noteikt atbilstošu sodu vainīgajām personām par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, panākt šo taisnīgumu, kas ir viens no kriminālsoda mērķiem.

Zemgales apgabaltiesa 2006. gada 7. septembrī izskatīja krimināllietu Nr. 11519003606, kurā K. V. apsūdzēts pēc KL 253.¹ panta 3. daļas. K. V. tika apsūdzēts par to, ka neatļauti realizācijas nolūkā iegādājās, pārvadāja un glabāja narkotiskās un psihotropās vielas lielā apmērā – ne mazāk kā 1977,76 g vielas, kuras aktīvā sastāvdaļa ir 47 % jeb 929,5477 g amfetamīna un 119,6840 g kanabisa (hašiša).

Tiesa tiesas sēdē apstiprinājusi noslēgto vienošanos un noteikusi šādu sodu – pēc KL 253.¹panta 3. daļas, piemērojot KL 49. pantu, brīvības atņemšanu uz 4 gadiem, ar mantas konfiskāciju un policijas kontroli uz 2 gadiem. Attiecīgā KL panta daļa paredz brīvības atņemšanu, sākot no 8 līdz pat 15 gadiem. **Spridumā ne tikai nav pamatota KL 49. panta piemērošana, nepieciešamība to piemērot, nav konstatēti vairāki atbildību mīkstinoši**

⁸ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 19.lpp.

apstākļi, padarot KL 49. panta piemērošanu faktiski par nepamatotu, bet arī nav analizēta minētā noziedzīgā nodarījuma raksturs.

Autors piekrīt Prozumentas paustajam viedoklim, ka tiesas ļoti nepilnīgi norāda uz noziedzīga nodarījuma raksturu, saistot šo faktoru tikai ar nodarījuma klasifikāciju, proti, formāli norādot, ka izdarīts kriminālpārkāpums, mazāk smags, smags vai sevišķi smags noziegums. Tas nevar būt rādītājs soda individualizācijai, jo likumdevējs, veidojot sankciju, to jau ņēmis vērā, nosakot sankcijā soda veidus un minimālo un maksimālo soda robežu. Izvērtējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, jāņem vērā apstākļi, kas konkrēti raksturo nodarījumu un atšķir to no citiem tāda paša veida noziedzīgiem nodarījumiem. Analizējot noziedzīgā nodarījuma raksturu, jāvērtē konkrētā nodarījuma izdarīšanas apstākļi, īpatnības, veids, laiks, vieta, paņēmieni, personas loma noziedzīgajā nodarījumā un citi apstākļi, kas raksturo noziedzīgā nodarījuma objektīvo pusi.⁹

„Analizētajā tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kad tiesa pietiekami nenovērtē noziedzīga nodarījuma raksturu, nosakot par attiecīgo izdarīto, bieži vien sevišķi smagu noziegumu, neadekvāti mīkstu sodu. Šādos gadījumos tiesa piešķir pārlieku lielu nozīmi citiem KL 46.panta 2.daļā paredzētajiem apstākļiem.”¹⁰

„Analizējot tiesu praksi, konstatēts, ka vairākos gadījumos tiesnešu viedoklis par to, kādam ir jābūt sodam par noteikta veida un rakstura noziedzīgu nodarījumu, nesakrīt ar likumdevēja viedokli, kas atspoguļojas Krimināllikuma sevišķās daļas pantu sankcijās. Tiesas salīdzinājumā ar likumdevēju bieži vērtē nodarījumus kā mazāk kaitīgus un tādēļ bieži piemēro sodus, kas tuvi minimālai soda robežai un pat būtiski samazina to, vai nosaka citu, vieglāku sodu, nekā paredzēts attiecīgajā pantā.”¹¹

Autors uzskata, ka iemesls šādām viedokļu atšķirībām ir tādēļ, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankcijas ir raksturīgas ar plašām soda veidu piemērošanas iespēju, kā arī lieliem diapazoniem no minimālās soda robežas līdz maksimālajai. Tā Krimināllikuma 116.panta sankcija nosaka brīvības atņemšanas sodu no 5 līdz 15 gadiem, 117.panta sankcija brīvības atņemšanu no 10 līdz 20 gadiem, 125.panta 1.daļas sankcija nosaka brīvības atņemšanas sodu līdz 10 gadiem, tātad no 3 mēnešiem, 260.panta 3.daļas sankcija paredz brīvības atņemšanas sodu no 3 līdz 15 gadiem. Autors uzskata, ka soda veids un soda apmērs par katru noziedzīgu nodarījumu ir sodu politikas jautājums, bet tiesas kompetence būtu pamatā noteikt, vai persona vainojama viņam inkriminētā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanā,

⁹ Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 2009.gada 5.maijs, Nr.18(571).

¹⁰ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 47.lpp.

¹¹ Turpat, 48.lpp.

vai nē, vai pierādījumi viņa vainas konstatēšanai savākti pietiekamā apjomā un pietiekami kvalitatīvi. Protams, ka soda veidu izvēlei un sodu skaitliskajam diapazonam ir jābūt noteiktam augstākminēto apsvērumu dēļ, bet tiem jābūt minimāliem.

„Valstī, kurā pastāv varas dališana, katram tās atzaram jāsteno savi uzdevumi. Likumdevējam jāizstrādā labi likumi, bet tiesai jānodrošina to precīza izpilde. Pieņemot Krimināllikumu, manuprāt, likumdevējs formulējis tajā vairākus noziedzīgus nodarījumus ne visai precīzi. Kompensējot šo trūkumu, leģislatūra piešķir plašas izvēles tiesības tiesai, kura par vienu un to pašu nodarījumu var sodīt gan ar brīvības atņemšanu uz vairākiem gadiem, gan ar arestu uz dažiem mēnešiem. Šajā situācijā loģiskāk būtu veikt definētā nodarījuma analīzi un vienas panta daļas vietā izveidot divas, trīs un pat vairākas daļas, precīzāk nosakot sodu, kurš var tikt piemērots pārkāpējam par katru atsevišķu nodarījumu. Piemēram, par šaujammieroča, munīcijas, sprāgstošas vielas vai spridzināmās ietaises glabāšanu bez attiecīgas atļaujas varētu paredzēt sodīšanu ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz diviem gadiem. Par šo priekšmetu iegādāšanos, izgatavošanu, nēsāšanu, pārsūtīšanu vai realizēšanu varētu sodīt ar brīvības atņemšanu uz laiku no diviem līdz pieciem gadiem. Par ieroču un munīciju izgatavošanu un realizāciju, ja tās izdarītas atkārtoti vai lielos apmēros, varētu sodīt ar brīvības atņemšanu uz laiku no pieciem līdz astoņiem gadiem. Atšķirība starp pantā/panta daļā paredzēto maksimālo un minimālo sodu nedrīkst pārsniegt trīs brīvības atņemšanas gadus. Šo noteikumu ievērošana ļautu saskaņot leģislatīvās un tiesu varas intereses. Šī diapazona samazināšana atņemtu tiesai spēju ievērot konkrētās situācijas īpatnības. Tā paplašināšana, ko novērojam arī šobrīd, padara likumu neprecīzu un piešķir tiesai pārāk plašas tiesības.”¹²

„KL Vispārīgajā daļā jābūt norādījumam, ka gadījumā, ja KL panta sankcijā paredzēta iespēja sodīt pārkāpēju gan ar brīvības atņemšanas sodu, gan ar brīvības atņemšanas sodam alternatīvajiem sodiem, izvēloties soda veidu, jāizvērtē visas sodīšanas iespējas, ko pieļauj konkrētā KL panta sankcija. Bargāki sodi ir piemērojami tajos gadījumos, ja, ievērojot lietas apstākļus, vainīgā personību un atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, ir secināts un motivēts brīvības atņemšanas sodam alternatīvo sodu piemērošanas nelietderīgums. Savukārt, piemērojot sodu, kas neparedz reālu brīvības atņemšanas soda izciešanu, ir jānorāda fakti, kuru dēļ nolemts nepiemērot reālu brīvības atņemšanas sodu.”¹³ Autors uzskata, šādā veidā tiktu sekmēta soda individualizācija un tiesas spriedumu kvalitātes celšana, kā arī lielākā mērā tiktu aizsargāta sabiedriskā drošība, turpretī kā negatīva iezīme būtu tā, ka tiktu sašaurinātas tiesai iespējas noteikt sodu pēc saviem apsvērumiem.

¹² Judins A. Par kriminālsodu mēra precizēšanu. Jurista Vārds 2000.gada 5.decembris, Nr.38(191).

¹³ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta rīkojums 2009.gada 9.janvārī Nr.6, 27.-28.lpp.

Šādā situācijā Krimināllikuma 46. panta 2.daļā noteikto soda noteikšanas kritēriju nozīme ir liela.

Sevišķi smagu noziegumu raksturs ir vienmēr paaugstināta kaitīguma pakāpe, bet atsevišķas šo noziegumu raksturojošās pazīmes jau ir iekļautas to sastāvā kā kvalificējošās pazīmes – piemēram, slepkavība pastipriņošos vai sevišķi pastipriņošos apstākļos. Noziedzīga nodarījuma raksturu raksturo arī tāds būtisks kā noziedzīga nodarījuma izdarīšana grupā vai organizētā grupā, kas ir noziedzīga nodarījuma kvalifikācijai noteicošais apstāklis. Tā zādzības izdarīšana grupā nosaka šā nozieguma kvalifikāciju pēc Krimināllikuma 175. panta 2. daļas, bet kontrabandas izdarīšana organizētā grupā – pēc Krimināllikuma 190. panta 4. daļas. Noziedzīga nodarījuma raksturs vairāk vai mazāk jau ir iestrādāts pašā nodarījuma kvalifikācijā, tā sastāva objektīvajā pusē.

Krimināllikuma 46. panta 2. daļā tiek norādīts arī uz **nodarīto kaitējumu**. „Vērtējot ar noziedzīgu nodarījumu radīto kaitējumu plašākā nozīmē, katrs nodarījums izraisa kaitīgas sekas, kas izpaužas noteiktu ar Krimināllikumu aizsargātu interešu apdraudējumā”.¹⁴ „Kaitīgās sekas atkarībā no noziedzīgā nodarījuma rakstura, var izpausties gan kā kaitējums, kas pakļaujas izvērtēšanai un salīdzinājumam, piemēram, fizisks kaitējums, materiāls zaudējums, gan arī kā morāla, politiska vai organizatoriska rakstura kaitējums, kas raksturīgs noziedzīgiem nodarījumiem ar formālu sastāvu, kurā kaitīgās sekas nav ietvertas, tāpat kā noziedzīgos nodarījumos ar nošķeltu sastāvu. Šajos gadījumos noziedzīgais nodarījums uzskatāms par pabeigtu jau ar likumā norādīto darbību izdarīšanas brīdi, vai ar brīdi, kad tiek pieļauta bezdarbība, un tas netiek saistīts ar kādu konkrētu seku iestāšanos, kuras būtu iespējams izteikt kādās salīdzināmās vienībās.”¹⁵

Prozumenta pauž viedokli, ka Analizējot Krimināllikuma pantus un ievērojot kaitīgo seku iedalījumu divās kategorijās, kaitējumu var iedalīt vēl sīkāk atkarībā no tā novērtējuma:

1. Kaitējums, kas izsakāms kvantitatīvi kā mantisks zaudējums, kas ir rēķināms un izsakāms ciparos (naudas vērtībās).

2. Kaitējums, kas izsakāms nemantiskā izteiksmē kā fizisks vai psihiskas dabas kaitējums; tas var izpausties kā cietušā nāve, dažāda smaguma miesas bojājumi, kas ir izvērtējami ar attiecīgu pierādījumu (piemēram, ekspertu atzinumu) palīdzību.

3. Kaitējums, kas izsakāms vienkārši kā kaitīgas sekas (morāls kaitējums, interešu apdraudējums), kas izvērtējams atkarībā no apdraudētā objekta kā fakts par to, ka notikusi vēršanās pret objektu, kas pati par sevi jau ir kaitējums.¹⁶

¹⁴Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga, Tiesu namu aģentūra, 2002, 34.lpp.

¹⁵ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 12.decembris, Nr.49(452).

¹⁶ Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 2009.gada 5.maijs, Nr.18(571).

Nodarījuma kaitīgums kā kriminālsodāma noziedzīga nodarījuma pazīme izpaužas tajā apstākļī, ka tas apdraud ar Krimināllikumu aizsargātās svarīgākās valsts, sabiedrības un atsevišķu personu intereses un rada tām kaitējumu vai draud tādu nodarīt. Pēc nodarītā kaitējuma smaguma pakāpes noziedzīgs nodarījums atšķirams no citiem tiesībpārkāpumiem¹⁷ - norāda Liholaja. Latvijas Kriminālkodeksa¹⁸ 35.pantā pie soda noteikšanas principiem norādīta arī sabiedriskās bīstamības pakāpe atšķirībā no Krimināllikuma. Krimināltiesībās sabiedriskā bīstamība tiek izprasta caur socioloģijas prizmu, un tā tiek traktēta kā izdarītā nodarījuma īpašs kaitīgums sabiedrībai.¹⁹ Nozieguma raksturs ir nozieguma kvalitatīvā puse, bet sabiedriskās bīstamības pakāpe - kvantitatīvā; kā pirmā, tā pēdējā izpaužas caur apdraudētā objekta nozīmīgumu sabiedrībai un valstij.²⁰ Sabiedriskās bīstamības pakāpe iekļauj nodarītā kaitējuma apmēru.²¹ Sabiedriskā bīstamība nav konkrētā nozieguma individuālā pazīme, bet raksturo visus attiecīgās grupas vai veida noziegumus.²²

Ar noziedzīgo nodarījumu nodarītais kaitējums kā soda noteikšanas kritērijs atsevišķos Krimināllikuma Sevišķās daļas pantos jau ir iestrādāts kā noziedzīgā kvalifikācijas noteicošais apstāklis. Tā Krimināllikuma 175. panta 4. daļa paredz kriminālatbildību par zādzību, kas izdarīta lielā apmērā, Krimināllikuma 177. panta 3. daļa paredz kriminālatbildību par krāpšanu lielā apmērā, ir noteikta atsevišķa kriminālatbildība pēc Krimināllikuma 180. panta par zādzību, krāpšanu, piesavināšanos, nelielā apmērā. Tie ir ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma mantisko pusi raksturojoši lielumi. Tomēr ar noziedzīgu nodarījumu radītā kaitējuma jēdziens neaprobežojas tikai tīri ar mantisku zaudējumu. Tā Krimināllikuma 260. panta trīs dažādas daļas ietver sevī to kvalifikācijai noteicošo kritēriju – kādi miesas bojājumi nodarīti cietušajam.

Tomēr radītais kaitējums ne vienmēr paredzēts noziedzīga nodarījuma sastāvā. Materiālo noziedzīgo nodarījumu kvalifikācija vistiešākajā veidā ir atkarīga no sekām, kas iestājušās noziedzīga nodarījuma rezultātā. Nemateriālajiem noziedzīga nodarījuma sastāviem (formāliem, nošķeltiem) konkrētu seku iestāšanās nav nepieciešama. Tas nenozīmē, ka katrā ziņā nekādas kaitīgas sekas ar šo noziedzīgu nodarījumu nav izdarītas. Kā tipisks piemērs varētu kalpot Krimināllikuma 190.panta 1.daļas sastāvs, kas paredz kriminālatbildību par

¹⁷ Krastiņš U, Liholaja V, Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 9.lpp.

¹⁸ Latvijas Kriminālkodekss. Komentāri pie atsevišķiem Kriminālkodeksa pantiem. Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.

¹⁹ Велиев С.А. Принципы назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр "Пресс", 2004, с. 171.

²⁰ Курс уголовного права. Том 2. Общая часть: Учение о наказании. Авт.кол.Московского гос.университета. Москва: Зерцало-М, 2002, с. 87.

²¹ Турпат, с.88.

²² Велиев С.А. Принципы назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр "Пресс", 2004, с. 180.

kontrabandu, tas ir, muižošanai pakļauto preču un citu vērtību ieviešanu Latvijas teritorijā un izvešanu no tās, apejot muitas kontroli vai noslēpjot tās no šādas kontroles, vai izmantojot viltotus muitas vai citus dokumentus, vai citādā nelikumīgā veidā, ja tā izdarīta atkārtoti gada laikā. Noziedzīga nodarījuma kvalificēšanai pēc Krimināllikuma 190.panta konkrētu seku iestāšanās nav nepieciešama, bet tas nenozīmē, ka ar tā izdarīšanu nav radīts kaitējums Latvijas Republikas ekonomikas interesēm. Ir viennozīmīgi skaidrs, ka ar katra noziedzīga nodarījuma izdarīšanu tiek radīts kaitējums kādām konkrētām interesēm, bet soda noteikšanai svarīgs ir šā radītā kaitējuma lielums, skarto interešu nozīmīgums, apjoms.

Tā, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija izskatot apelācijas kārtībā krimināllietu, kurā ar Rīgas pilsētas Centra rajona tiesas 2004. gada 11. marta spriedumu D.P un R.P notiesāti par Krimināllikuma 165.¹ panta trešajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanu, savā 2005. gada 29. Septembra spriedumā (lieta Nr.KA04-192/05-13) norādīja, ka pirmās instances tiesa neesot objektīvi novērtējusi ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu, jo tā rezultātā ir nodarīts kaitējums ar likumu aizsargātām personas tiesībām un interesēm, kā arī apdraudēta indivīda, ģimenes un sabiedrības labklājība. Savukārt Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments savā 2006.gada 12.janvāra lēmumā (lieta Nr.SKK-01-0020-06) atzina, ka „apelācijas instances tiesa, motivējot reāla brīvības atņemšanas soda noteikšanu, ir nepamatoti norādījusi uz noziedzīgā nodarījuma radīto kaitējumu. No lietas materiāliem redzams, ka noziedzīgais nodarījums ir atklāts operatīvā eksperimenta ietvaros un par pierādītām atzīto darbību rezultātā nekāds kaitējums nevienai personai nav nodarīts”.

„Likumdevēja prasība soda noteikšanas laikā ņemt vērā radīto kaitējumu galvenokārt attiecināma uz tiem gadījumiem, kad kaitīgās sekas ietvertas noziedzīgā nodarījuma sastāvā un kad to apmērs smagums var norādīt uz lielāku vai mazāku noziedzīgā nodarījuma kaitīgumu. Uz to, ka kaitējums iespējams tikai materiālu noziedzīga nodarījuma sastāvu gadījumos, piemēram, zādzības, laupīšanas, krāpšanas, miesas bojājumu nodarīšana utt., norādījis arī Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departaments savā 2002.gada 29.augusta rīcības sēdes lēmumā (lieta Nr.SKK-322/01), izskatot lietu sakarā ar J.R. sūdzību, kurš notiesāts saskaņā ar KL 170.pantu par ļaunprātīgu izvairīšanos apgādāt un dot uzturu bērniem, kas viņam uzlikts par pienākumu ar tiesas spriedumu.”²³

„Rīgas apgabaltiesa, 2007. gada 14. jūnijā izskatot krimināllietu Nr. K04-0103-07/18 V. T. un V. K. apsūdzībā pēc KL 177. panta 3. daļas, konstatēja, ka apsūdzētie personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās izdarīja svešas mantas iegūšanu ar viltu lielā apmērā. Tiesa

²³ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds Nr.49(452), otrdiena, 2006. gada 12. decembris.

konstatēja: „Pirmstiesas izmeklēšanā precīzi nenoskaidrotā dienā un laikā automašīna (a/m) Mitsubishi Pajero reģ. Nr. [...] bija iesaistīta ceļu satiksmes negadījumā, kas notika uz pievadceļa Bukulti - Jaunciema gatve, Rīgas rajons, Garkalnes pagasts, un kura rezultātā a/mašīnai tika nodarīti mehāniski bojājumi. Nolūkā panākt apdrošināšanas atlīdzības saņemšanu V. T. vienojās ar V.K. par avārijas apstākļu viltošanu. Realizējot šo nodomu, V.T. un V. K. 2005. gada 22. jūnijā ap plkst. 6:00 Rīgas rajona Garkalnes pagastā, uz pievadceļa Bukulti – Jaunciema gatve, novietoja a/m Mitsubishi Pajero reģ. Nr. [...], piederošu AS “Parex Banka”, un a/m Ford Sierra reģ.Nr. [...], piederošu SIA “Aloja Lukss”, tādā veidā, lai inscenētu CSN apstākļus, un izsauca Ceļu policijas darbiniekus. Notikuma vietas apskates laikā V. T. un V. K. policijas darbiniekiem sniedza nepatiesas ziņas par avārijas apstākļiem, apgalvojot, ka a/m Ford Sierra vadītāja V. K. vainas dēļ notika sadursme ar otru a/m. Pamatojoties uz notikuma vietas apstākļiem un negadījumā iesaistīto autovadītāju paskaidrojumiem, tika noformēti CSN materiāli. Tālāk īstenojot noziedzīgo nodomu, 2005. gada 27. jūnijā V.T., kā SIA “MVT” darbinieks, noslēpjot īstos faktus par a/m Mitsubishi Pajero reģ. Nr. [...] bojāšanas apstākļiem, ar viltotu iesniegumu griezās AAS “ERGO”, ar kuru 2005. gada 16. jūnijā SIA “Aloja Lukss” bija noslēgusi a/m Ford Sierra reģ.Nr. [...] civiltiesiskās atbildības obligātās apdrošināšanas līgumu, polises Nr.[...], ar lūgumu izmaksāt apdrošināšanas atlīdzību sakarā ar a/m bojāšanu, kā arī norādīja iesniegumā nepatiesas ziņas par CSN apstākļiem. Saskaņā ar “Transporta līdzekļa remonta izmaksas aprēķinu Nr. 117” materiālais zaudējums tika novērtēts par 7714,42 latiem. Ar 2005. gada 15. augusta un 23. septembra ekspertu atzinumiem tika konstatēts, ka automašīnu Mitsubishi Pajero reģ. Nr. [...] un Ford Sierra reģ.Nr. [...] bojājumi nav savstarpēji savienojami. Tādā veidā V. T. un V. K., personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās, vēlējās izkrāpt no AAS “ERGO” naudu 7714,42 latu apmērā. Ar savām darbībām V. Taņevskis un V. Koškins izdarīja noziedzīgu nodarījumu, kas paredzēts KL 177. panta 3. daļā.”¹⁶

Nepareizi piemērojot Krimināllikumu, tiesa atzina apsūdzētos par vainīgiem **KL 177. panta 3. daļā** paredzētā nozieguma izdarīšanā. Tiesa norādīja, ka, darbojoties saskaņoti personu grupā, apsūdzētie ar viltu bija **ieguvuši legālu pamatu saņemt** apdrošināšanas atlīdzību lielā apmērā, tāpēc nodarījums **uzskatāms par pabeigtu**.

Neatsaucoties uz KL 47. panta 2. daļu un to nemotivējot, tiesa norādīja: „**Par viņu atbildību mīkstinošu apstākli uzskatāms tas, ka viņu noziedzīgo darbību rezultātā materiālais kaitējums nav nodarīts.**”²⁴ „Ja noziedzīga nodarījuma sastāvs konstruēts kā materiāls, „taustāmā” (fiziskā, materiālā) kaitējuma konstatācija ir obligāta. Kaitējuma neesamība šajā

²⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 48.-49.lpp.

gadījuma liedz kvalificēt noziedzīgu nodarījumu kā pabeigtu. Tomēr nav pamata šajā gadījumā automātiski norādīt uz kaitējuma neesamību kā atbildību mīkstinošo apstākli. Nepareiza ir tiesu prakse, atzīstot par atbildību mīkstinošo apstākli faktu, ka persona, kura mēģinājusi izdarīt noziedzīgu nodarījumu vai gatavojusies tam, faktiski nav radījusi kaitējumu aizsargātām interesēm vai radītais kaitējums nav liels.”²⁵

Tiesu praksē nav pareizi novērtēts un ievērots ar vardarbību nesaistīto noziedzīgu nodarījumu kaitīgums, it īpaši amatnoziegumu kaitīgums. Kaut gan amatpersonu izdarītie noziedzīgie nodarījumi nodara lielu kaitējumu valsts pārvaldei, pārkāpējiem piespriežamie sodi mēdz būt pārāk viegli.

Tā, piemēram, Rīgas apgabaltiesa 2007. gada 7. martā izskatīja krimināllietu, kurā A. O. apsūdzēts pēc KL 320. panta 3. daļas, I. Š. apsūdzēta pēc KL 320. panta 3. daļas, Ā. L., O. M., D.M. apsūdzēts pēc KL 322. panta 2. daļas un 321. panta 2. daļas. Tiesa, lai arī ir norādījusi uz noziedzīgo nodarījumu klasifikāciju atbilstoši KL 7. pantam, tomēr faktiski nav novērtējusi to kaitējumu, ko šāda veida noziedzīgie nodarījumi nodara, un tās intereses, kuras tiek aizskartas.

Lemjot par personai piemērojamo sodu, tiesas bieži nepievērš pietiekamu uzmanību tam, cik lielu kaitējumu radīja personas izdarītais noziedzīgs nodarījums. Fakti, ka ar noziedzīgu nodarījumu radītas smagas sekas vai nodarīts kaitējums lielā apmērā, gandrīz vienmēr tiek ņemti vērā, lemjot par noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju, bet ne vienmēr ietekmē soda izvēli un tā mēru. Nedz smagas sekas, nedz lieli zaudējumi, nedz citi fakti, kas raksturo nodarītā kaitējuma apmēru, tiesu praksē netiek vērtēti kā tādi, kas ierobežotu nosacītu notiesāšanu, vieglāka soda piemērošanu, nekā likumā paredzētais sods.

Vainīgā personība ir soda noteikšanas vispārīgo principu patstāvīgs elements, kas izvērtējams soda individualizācijas procesā neatkarīgi no citiem KL 46. panta 2. daļā norādītajiem kritērijiem. Būtiski ir nodalīt tādas ziņas par apsūdzēto, kas raksturo viņu kā personu, kas izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, no tādiem personību raksturojošiem datiem, kurus likumdevējs atzinis par atbildību mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem.

„Juridiskajā literatūrā pausts viedoklis, ka ziņas, kuras raksturo vainīgā personību un kurām ir krimināltiesiska nozīme, skar četrus cilvēka dzīves un darbības aspektus: 1) fizisko stāvokli, 2) psihisko stāvokli, 3) sociālo statusu un 4) tiesisko statusu, un ļauj, no vienas puses, noskaidrot personas noziedzīgās uzvedības cēloņus, tās noziedzīgo tieksmju stabilitāti, bet, no otras puses, noteikt maksimāli lietderīgo sodu, lai sasniegtu tā mērķus”²⁶

²⁵ Turpat, 48.lpp.

²⁶ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds 2006.gada 12.decembris, otrdiena, Nr.49(452).

Personas **fizisko stāvokli** raksturo tās vecums, dzimums, veselības stāvoklis, invaliditāte, atkarība no alkohola vai citām apreibinošām vielām. **Psihisko stāvokli** raksturo - personām, kuras atzītas par pieskaitāmām, taču ir konstatēti psihiskas dabas traucējumi vai garīga atpalcība, kas gan nedod pamatu personu atzīt par ierobežoti pieskaitāmu, kas veido atbildību mīkstinošu apstākli. Krimināllikums personas psihiskajam stāvoklim piešķir lielu nozīmi, iedalot to trīs kategorijās: 1) pieskaitāmība; 2) ierobežota pieskaitāmība un 3) nepieskaitāmība. Pieskaitāmas personas ir uzskatāmas par psihiski veselām, bez psihiskas dabas traucējumiem un saucamas pie kriminālatbildības pēc vispārīgiem noteikumiem. Ierobežota pieskaitāmība tiek regulēta Krimināllikuma 14. pantā, saskaņā ar kuru par ierobežoti pieskaitāmu uzskatāma tāda persona, kura "noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav bijusi spējīga visā pilnībā saprast savu darbību vai to vadīt". Krimināllikuma 14. pants noteic, ka tiesa šīm personām var mīkstināt sodu vai pavisam atbrīvot no tā. Nepieskaitāmas personas saskaņā ar Krimināllikumu nav saucamas pie kriminālatbildības, jo šīs personas noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas brīdī psihisko traucējumu vai garīgās atpalcības dēļ nav varējušas saprast savu darbību vai to vadīt. **Sociālo stāvokli** raksturo - ģimenes stāvoklis, apgādājamo personu esamība, dzīves veids, attieksme pret darbu un mācībām, sabiedriskās kārtības un sadzīves normu ievērošana, uzvedība ieslodzījuma vietās un citādās dzīves situācijās. Ziņas par vainīgās personas sociālo statusu galvenokārt palīdz izprast izdarītā noziedzīgā nodarījuma motīvus, un, izzinot personas rīcības motīvus, var izdarīt secinājumus par to, kāds sods būtu vislabvēlīgākais turpmākai konkrētās personas atturēšanai no likumpārkāpumiem. **Tiesiskais statuss** - personas likumpaklausība vai, tieši pretēji, iepriekšējā kriminālā pagātne, paturot prātā, ka noziedzīgu nodarījumu atkārtotība un recidīvs var tikt atzīts par atbildību pastiprinošu apstākli.

Vistiešākajā veidā sodu ietekmē sodāmības esamība vai neesamība. Sodāmības esamība tiešā veidā daudzos gadījumos rada atkārtotību, kas nosaka noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju un līdz ar to sodu. Tā noziedzīgs nodarījums zādzības izdarīšana, ja personai likumā noteiktā kārtībā nav dzēsta sodāmība par iepriekš izdarītu zādzību, nozīmē zādzības kvalifikāciju pēc Krimināllikuma 175.panta 2.daļas. Tiesa gan, ne visas sodāmības rada atkārtotību visiem noziedzīga nodarījuma sastāviem, bet sīkāk to neiztirzāšu, jo tas vairāk ir noziedzīgu nodarījumu kvalifikācijas jautājums, bet ne soda piemērošanas jautājums. Personas sodāmības esamība jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanas laikā var atstāt tiešu ietekmi uz sodu kā apstākli, kas nosaka noziedzīga nodarījuma kvalifikāciju kā smagāku un katrā ziņā atstāj ietekmi uz sodu kā faktors, kas norāda, ka persona nav izdarījusi secinājumus par noziedzīgas darbības nepieciešamību, kas vairākumā gadījumu liek tiesai izdarīt

secinājumu par to, ka agrāk noteiktais soda lielums bijis par mazu, lai notiesātais neizdarītu jaunu noziedzīgu nodarījumu pēc soda izciešanas.

„Pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas ir uzskatāms, ka persona skaitās nesodīta, līdz ar to šis apstāklis ir ignorējams attiecībā uz viņas turpmāko dzīvi pat tad, ja šī persona atkārtoti tiek saukta pie kriminālatbildības.”²⁷

Sodāmība vistiešākajā veidā ietekmē soda piemērošanas iespējas, ja jautājums risinās par Krimināllikuma 55. panta piemērošanu. Krimināllikuma 55.panta 11.daļa nepieļauj nosacītas notiesāšanas piemērošanu tīšu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas gadījumā, ja persona agrāk ir bijusi notiesāta ar brīvības atņemšanu vai arestu un sodāmība par to nav noņemta vai dzēsta likumā noteiktajā kārtībā.

Protams, ka soda veida un apmēra izvēle tiesai īpaši lielu problēmu nevar būt, ja persona pirmo reizi ir izdarījusi noziedzīgu nodarījumu un tās personību raksturojošie dati neliecina par tās paaugstinātu bīstamību. Ja netiek izdarīti smagi vai sevišķi smagi noziegumi, tiesa aprobežojas ar soda noteikšanu, kas nav saistīti ar brīvības atņemšanu.

Autors uzskata, ka sodāmības esamība vai neesamība uz jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas brīdi ir viens no personu raksturojošiem lielumiem, ko tiesa ņem vērā, nosakot sodu.

„ Ja sodāmība par iepriekš izdarīto noziedzīgo nodarījumu ir dzēsta vai noņemta likumā paredzētajā kārtībā, tā nevar veidot atbildību pastiprinošu apstākli, tomēr šis fakts nav ignorējums, nosakot vainīgajai personai sodu. Kā personu raksturojošam faktam tam ir liela nozīme, lemjot par personai piemērojamo soda veidu un mēru, un, it īpaši, izlemjot, vai ir pamats atkārtoti piemērot KL 55. panta noteikumus, kad jāmotivē pārliecība, ka persona likumpārkāpumus turpmāk neizdarīs.”²⁸

„Vērtējot pie soda noteikšanas vainīgā personību, parasti tiek ņemts vērā personas raksturojums, valsts probācijas dienesta sagatavotais izvērtēšanas ziņojums par personu, darba attiecības, tāpat arī ģimene, apgādājamie, veselības stāvoklis u.c līdzīgie fakti. Tomēr jāsecina, ka minēto apstākļu ietekme uz sodu nav konsekventa, ļoti bieži personību raksturojošiem datiem tiek piešķirta nesamērīgi liela nozīme, lemjot par kriminālsoda veidu un mēru. Ievērojot krimināltiesību teorijas atzinumus un KL 46. pantā noteikto, ar vainīgo personību saistītie fakti var ietekmēt piemērojamās krimināltiesiskās represijas veidu un apmēru, tomēr tiem nevar būt izšķirošana nozīme, lemjot par kriminālsoda veidu un mēru.”²⁹

²⁷ Prozumenta A. Vainīgā personības izvērtēšana nosakot sodu. Jurista Vārds, 2009.gada 4.augusts, Nr.31(574).

²⁸ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 55.lpp.

²⁹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 55.-56.lpp.

Kurzemes apgabaltiesa, 2006. gada 26. maijā izskatot krimināllietu Nr. 11250038605, kurā A. G. apsūdzēts pēc KL 162. panta 2. daļas un 159. panta 2. daļas, pamatoti novērtējusi, ka apsūdzētā veselības stāvoklim nav nekādas ietekmes uz viņa izdarīto noziedzīgo nodarījumu. Apsūdzētais „lūdza ņemt vērā gūtās galvas traumas, kas zināmā mērā ietekmējušas viņa darbības, tomēr eksperts nav atradis pamatojumu šādam secinājumam. Tas, ka A. G. 2004. gada 6. decembrī veikta kuņģa čūlas operācija ar tai sekojošu ilgāku atveseļošanās periodu, nav atturējis viņu no nozieguma izdarīšanas, kā arī viņa darbības nav ietekmējusi mazās meitiņas klātbūtne un raudāšana noziedzīgo darbību veikšanas laikā.”

Izvērtējot vainīgā personību, vērā ņemams Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Judikatūras nodaļas 2006. gada tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai” paustais atzinums: „nav pieļaujama atbildību mīkstinošu apstākļu aizstāšana ar personu raksturojošiem datiem, piemēram, ar norādi uz to, ka persona ir nepilngadīga, slimo ar smagu, grūti ārstējamu slimību, viņas apgādībā ir nepilngadīgi bērni, persona tiek pozitīvi raksturota, viņai ir dzīvesvieta un darba vieta un tamlīdzīgiem personību raksturojošiem datiem.” „Šāda tiesu prakse nav pieļaujama, jo atbildību mīkstinoši apstākļi un vainīgā personība ir nošķirti ar likumu un tās ir divas patstāvīgas kategorijas. Pretējā gadījumā vainīgā personībai nebūtu nozīmes, ja visus personību raksturojošos datus varētu pieskaitīt pie atbildību mīkstinošiem apstākļiem.”³⁰

1.2. Atbildību mīkstinošie, pastiprinošie apstākļi

Saskaņā ar KL 46. pantu tiesa, nosakot sodu, un prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu, ņem vērā atbildību mīkstinošos apstākļus. **Atbildību mīkstinošie apstākļi** raksturo izdarītā noziedzīgā nodarījuma vai to izdarījušās personas īpatnības vai īpašas pazīmes, kas ņemamas vērā, nosakot sodu. Šo apstākļu esamība ir pamats vieglāka soda piemērošanai vainīgajai personai KL panta sankcijā paredzētajos ietvaros.

„Apstākļi, kas Krimināllikuma 47. pantā norādīti kā atbildību mīkstinoši, jānorobežo no apstākļiem, kuri ietverti noziedzīgā nodarījuma dispozīcijā un tieši ietekmē tā kvalifikāciju”³¹ – norāda A.Niedre.

Krimināllikums nesniedz skaidru atbildi par to, kāda ir atbildību mīkstinošo apstākļu daba – KL 47. panta 1. daļā uzskaitīti apstākļi, kas attiecas gan uz vainīgā personību (1); gan

³⁰ Prozumenta A. Vainīgā personības izvērtēšana nosakot sodu. Jurista Vārds, 2009.gada 4.augusts, Nr.31(574).

³¹ Krastiņš U, Liholaja V, Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 163.lpp.

uz vainīgā attieksmi pret nodarījumu, cietušo likumpārkāpuma izdarīšanas brīdī (2), gan uz vainīgā attieksmi pret izdarīto nodarījumu pēc tā atklāšanas (3), gan apstākļi, kas raksturo noziedzīga nodarījuma raksturu (4) un tā sekas (5) u.c.

Katram atbildību mīkstinošam apstāklim ir savs saturs, jēga un ietekme soda noteikšanas procesā. Autors, analizējot tiesu prakses materiālus, konstatējis, ka šis process bieži vien tiek formalizēts – ievērojot formāli likuma prasības, bieži tiek ignorēta atbildību mīkstinošo apstākļu būtība un to paredzēšanas mērķis.

Krimināltiesībās nevarētu būt problēmu atbildību mīkstinošo apstākļu konstatācijā. Tomēr bieži notiek dažāda šo atbildību mīkstinošo apstākļu interpretācija dažādās tiesās. Tā, lai konstatētu Krimināllikuma 47. panta 1. daļas 1. punktā fiksēto atbildību mīkstinošo apstākli, vienlaicīgi jābūt visām trim darbībām – pieteikšanās par vainīgu, vaļširdīga atzīšanās un izdarītā nožēlošana. „Jāņem vērā, ka pieteikšanās par vainīgu ir obligāti atzīstama par atbildību mīkstinošu apstākli tad, ja tā ir kopā ar vainīgā vaļširdīgu atzīšanos un izdarītā nožēlošanu. Gadījumos, kad trūkst kāds no šiem nodarījumiem, personas rīcību var ņemt vērā kā tādu atbildību mīkstinošu apstākli, kas likumā nav tieši paredzēts.”³²

Nav pieļaujams, ka par atbildību mīkstinošu apstākli tiek atzīta vainas daļēja atzīšana, pat norādot uz izdarītā nožēlošanu. Ja persona par pierādītām atzīto darbību izdarīšanā sevi par vainīgu nav atzinusi pilnībā, viņa nevar arī izdarīto nožēlot, un tas nevar veidot apstākli, kas mīkstina atbildību, tāpat kā norāde, ka persona savu vainu atzinusi faktiski, kas nebūt neliecina, ka konstatētajam vienmēr būtu piešķirama atbildību mīkstinoša apstākļa nozīme. Tai pašā laikā jānošķir gadījumi, kad persona faktiski savu vainu ir atzinusi – atzīst sevis izdarītās darbības, kas ir celtās apsūdzības pamatā, bet nepiekrīt vai neatzīst darbību juridisko kvalifikāciju. „Par atbildību mīkstinošu nav uzskatāma vainas daļēja atzīšana un nožēlošana, ja vien nodarījums daļā, kurā apsūdzētais sevi par vainīgu neatzīst, tiek atzīts par pierādītu un persona par to tiek notiesāta, tāpat kā vaļširdīgas liecības bez norādes uz izdarītā nožēlošanu.”³³

Nepareiza un Krimināllikuma 47. un 46.panta 2.daļā noteiktajām prasībām ir tālākminētā atbildību mīkstinošo apstākļu konstatācija tiesu praksē.

Tā, piemēram, Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2006. gada 30. jūnija spriedumu (lieta Nr. K06-42/06-4) S. A. atzina par vainīgu dzimumtieksmju apmierināšanā pretdabiskā veidā ar savas kopdzīvotājas mazgadīgo meitu un netiklu darbību izdarīšanā ar viņu, kas ilga divus gadus. Sākotnēji apsūdzētais savu vainu tam inkriminētajos

³²Turpat, 165.lpp.

³³ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 12.decembris, Nr.49(452).

noziegumos neatzina, tiesas sēdē atzina daļēji. Tiesa par S. A. atbildību mīkstinošu apstākli atzina, ka viņš **savu vainu atzīst daļēji un izdarīto nožēlo.**³⁴

Zemgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2006. gada 10. oktobra spriedumu (lieta Nr. K06-80/06 -15) G. B. atzinusi par vainīgu KL 117. panta 4. punktā paredzētās slepkavības izdarīšanā. Apsūdzētais G. B. tiesas sēdē sevi par vainīgu viņam inkriminētajā noziedzīgajā nodarījumā pēc KL 117. panta 4. punkta neatzina. Neraugoties uz to, tiesas spriedumā norādīts: „Par apsūdzētā G.B. atbildību mīkstinošu apstākli, atbilstoši KL 47. pantam, tiesa tomēr atzīst to, ka apsūdzētais **vaļširdīgi atzinis lietas faktiskos apstākļus, iespējams, nožēlo izdarīto**”.³⁵

Saskaņā ar KL 47. panta 1. daļas 2. punktu par atbildību mīkstinošu apstākli atzīstams tas, ka vainīgais aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu. Šis apstāklis visai bieži minēts tiesu nolēmumos, gan ne vienmēr norādot, kā šīs aktivitātes izpaudušās, jo tai ir jābūt konkrētai rīcībai - kādas informācijas sniegšana procesa virzītājam, kas tam nebija zināma. Attiecīgo atbildību mīkstinošo apstākli bieži konstatē, neatklājot tā saturu. Ir saprotams, ka šāds atbildību mīkstinošs apstāklis konstatējams, ja vainīgā persona labprātīgi uzrāda iepriekš nezināmu noziedzīga nodarījuma priekšmetu, rīka atrašanās vietu, slepkavības gadījumā līķa atrašanās vietu, kas tiešām veicina izmeklēšanas virzību. Bet neizpratni izraisa ļoti bieži konstatēts kā šāds atbildību mīkstinošs apstāklis, apsūdzētā izteikta vēlme neizdarīt pierādījumu pārbaudi kriminālprocesā, tas ir izvēles izdarīšanu, kas paredzēta likumā par pierādījumu pārbaudi tiesas izmeklēšanā vai arī tās neizdarīšanu. Autoraprāt, viens pats šis apstāklis nevar tikt uzskatīts par atbildību mīkstinošu apstākli. „Nepamatoti par atbildību mīkstinošu apstākli tiek atzīta personas sadarbība tiesas izmeklēšanā, kas izpaužas kā piekrišana neveikt pierādījumu pārbaudi tiesas izmeklēšanā.

No 144 gadījumiem, kad tiesas nolēma iztiesāšanas laikā neizdarīt pierādījumu pārbaudi, 36 gadījumos (25 %) šis fakts tika atzīts par atbildību mīkstinošu apstākli:

- Latgales apgabaltiesā – 12
- Rīgas apgabaltiesā – 6
- Vidzemes apgabaltiesā – 9
- Zemgales apgabaltiesā – 9

Šāda prakse nav konstatēta tikai Kurzemes apgabaltiesā.”³⁶

³⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 24.lpp.

³⁵ Turpat, 24.lpp.

³⁶ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 30.lpp.

„KL 47.panta pirmās daļas 2.punktā kā atbildību mīkstinošs apstāklis norādīts tas, ka vainīgais aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu, kas pēdējā laikā arvien biežāk tiek minēts pie soda noteikšanas, lai arī bez īpašas motivācijas, kā tas konkrēti izpaudies, vai arī atsaucoties uz vainas atzīšanu, kas jau pati par sevi kopā ar izdarītā nožēlošanu var veidot atbildību mīkstinošu apstākli, tāpēc diez vai pareizi būtu vienu un to pašu apstākli atkārtoti atzīt par atbildību mīkstinošu.”³⁷

Par nepareizu atzīstama arī Latgales apgabaltiesas prakse, konstatējot KL 47. panta 1. daļas 2. punktā paredzēto atbildību mīkstinošo apstākli – „vainīgais aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu” gadījumos, kad persona vienkārši neatteicās liecināt par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas faktiem.

Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2007. gada 2. marta spriedumu (lieta Nr. K 03-33/07) J. N. atzinusi par vainīgu KL 253.¹ panta 3. daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā. Tiesas spriedumā norādīts: „Nopratināšanas laikā J. N. uzreiz atzinās KL 253.¹ panta 3. daļā paredzētā noziedzīga nodarījuma izdarīšanā un **sniedza liecības par noziedzīga nodarījuma izdarīšanas apstākļiem, ar ko faktiski veicināja lietas izmeklēšanu.**” Noziedzīga nodarījuma atklāšanas un izmeklēšanas veicināšanu tiesa atzina par atbildību mīkstinošu apstākli.³⁸

Ar Latgales apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2006. gada 11. decembra spriedumu (lieta Nr. K 03-33/07) O. D. atzīts par vainīgu mēģinājumā izdarīt KL 117. panta 6. un 10. punktā paredzēto noziegumu. Izraugoties soda veidu un mēru O. D., tiesa kā atbildību mīkstinošos apstākļus norādīja: **savu vainīgumu vaļširdīgi atzina visos noziegumos, izdarīto nožēlo; sniedzot par sevi un līdzdalībnieku vaļširdīgas atmaskojošas liecības, veicināja kriminālprocesa virzību un patiesības noskaidrošanu krimināllietā.**³⁹ Apstāklis, ka apsūdzētais bija piekritis visām viņam izvirzītajām apsūdzībām, nebija pretdarbojies amatpersonām, kas veic kriminālprocesu, vēl nenozīmē to, ka viņš pats aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu.

Nepareizi un neatbilstoši tā formulējumam tiek konstatēts Krimināllikuma 47.panta 1.daļas 4.punktā minētais atbildību mīkstinošais apstāklis – vainīgais labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu vai novērsis radīto kaitējumu. No šā apstākļu formulējuma izriet, ka jābūt atlīdzinātam visam nodarītajam zaudējumam vai novērstam radītajam kaitējumam. Bieži vien praksē vainīgais līdz tiesas dienai samaksā cietušajam nenozīmīgu daļu no nodarītā materiālā zaudējuma, lai formāli ņemtu vērā atbildību mīkstinošu apstākli un tiesas bieži to arī ņem

³⁷ Liholaja V. Soda noteikšanas principi:likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 12.decembris, Nr.49(452).

³⁸ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 25.lpp.

³⁹ Turpat, 25.-26.lpp.

vērā, nedaudz pamainot tā formulējumu un kā atbildību mīkstinošu apstākli formulējot vainīgās personas darbību materiālā zaudējuma atlīdzināšanas uzsākšanā. Tā, piemēram, Jelgavas tiesā 2005.gada 15.februārī iztiesātajā lietā Nr.K15-137/05 spriedumā atzīmēts, ka A.T. labprātīgi daļēji atlīdzinājis 2004.gada 23.novembrī nodarīto zaudējumu, taču cik gan tas ir nopietni ņemams vērā, ja vairāk nekā 2,5 mēnešu laikā no 3,69 latiem viņš atmaksājis vien 1,20. „Runājot par KL 47.panta pirmās daļas 4.punktā norādīto atbildību mīkstinošo apstākli - vainīgais labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu vai novērsis radīto kaitējumu-, domājams, nav pamata apšaubīt, ka likumdevējs ar šādu formulējumu norāda uz jau notikušu faktu, ka cietušajam atlīdzināts ar vainīgā izdarīto noziedzīgo nodarījumu radītais zaudējums un tas ir izdarīts pilnā apmērā. Ja tas ir atlīdzināts tikai daļēji, kā tas bijis tikko analizētajā Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas iztiesātajā lietā A.K. apsūdzībā, spriedumā tas būtu objektīvi jānorāda, tāpat kā tas, kad uzsākta zaudējuma atlīdzināšana, jo tas tāpat var liecināt, cik labprātīga vai apstākļu spiesta tāda rīcība bijusi.”⁴⁰ Augstākā tiesa savā 2007. gada 19. marta lēmumā pamatoti norādījusi, ka "par vainīgā atbildību mīkstinošu apstākli - labprātīgu nodarīto zaudējumu atlīdzināšanu - atzīstams ne tikai fakts, kad viņš pats personīgi labprātīgi sedz nodarītos zaudējumus, bet arī, kad to pēc vainīgā pilnvarojuma (arī mutvārdu) izdara cita persona"⁴¹

„Citi KL 47.panta pirmajā daļā norādītie atbildību mīkstinošie apstākļi krimināllietās gandrīz netiek konstatēti, taču tiesu prakses vispārinājumi liecina, ka visai bieži tiek izmantotas KL 47.panta otrajā daļā norādītās tiesības pie soda noteikšanas ņemt vērā arī tādus apstākļus, kuri likumā nav paredzēti un kurus tiesa atzīst par atbildību mīkstinošiem.”⁴²

„Apkopojuma gaitā konstatēts, ka prokurori un tiesa KL 47. panta 2. daļas noteikumus atsevišķos gadījumos izprot nepamatoti plaši un par atbildību mīkstinošiem atzīst tādus apstākļus, kuri objektīvi nevar tikt atzīti par atbildību mīkstinošiem: apgādājamo personu esamība, apsūdzētā nepilngadība, personas parādu saistības (kredīti), labs raksturojums no darba vietas, apbalvojumu esamība, piekrišana lietas izskatīšanai bez pierādījuma pārbaudes utt.

Tiesām jāievēro, ka minētie un tam līdzīgie apstākļi nevar tikt atzīti par atbildību mīkstinošiem, tomēr tos var ņemt vērā, izvēloties personai kriminālsoda veidu un mēru. Par atbildību mīkstinošiem apstākļiem nedrīkst atzīt tādus faktus, ka persona pati nav izdarījusi noziedzīgu nodarījumu, bet to organizēja, atbalstīja vai uzkūdīja uz tā izdarīšanu. Tāpat

⁴⁰ Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 12.decembris, Nr.49(452).

⁴¹ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 19. marta lēmums lietā Nr. SKKJ-194/2007

⁴² Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 12.decembris, Nr.49(452).

atbildību nemīkstina fakts, ka noziedzīgs nodarījums netika izdarīts līdz galam un persona saukta pie atbildības par sagatavošanos noziegumam vai nozieguma mēģinājumu.

Visai izplatīta prakse, kad par atbildību mīkstinošiem apstākļiem KL 47. panta 2. daļā noteiktajā kārtībā atzīst personību raksturojošus datus, piemēram, veselības stāvokli, invaliditāti, apgādājamo esamību, nevainojamu uzvedību, priekšzīmīgu darbu pirms noziedzīga nodarījuma izdarīšanas u.c., kas raksturo personību.

Šāda prakse tika atzīta par nepareizu jau 2005. gadā Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Judikatūras nodaļas veiktajā tiesu prakses apkopojumā „Tiesu prakse lietās par cilvēku tirdzniecību un personu nosūtīšanu seksuālai izmantošanai”. Apkopojuma secinājumos norādīts, ka „nav pieļaujama atbildību mīkstinošu apstākļu aizstāšana ar personu raksturojošiem datiem”.⁴³

Tā, piemēram, Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija ar 2006. gada 12. decembra spriedumu (lieta Nr. K05-11/06), izskatot krimināllietu G. E. apsūdzībā KL 253.¹ panta 1. daļā un KL 172. pantā paredzēto noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, atzina par G. E. atbildību mīkstinošo apstākli viņa veselības stāvokli - **slimo ar vairākām slimībām, viņam nepieciešama pastāvīga veselības kontrole un ārstēšana, ko apliecina lietā esošie medicīnas dokumenti.**

Vidzemes apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija 2007. gada 20. februāra spriedumā (lieta Nr. K05-18/07), izskatot krimināllietu M. L. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 3. daļas un KL 190.¹ panta 2. daļas, konstatēja: „Kā apsūdzētā M. L. atbildību mīkstinošus apstākļus tiesa, saskaņā ar KL 47. pantu, atzīst to, ka viņš kā lietas pirmstiesas izmeklēšanā, tā arī tiesas sēdē ir vaļsirdīgi atzinis savu vainu izdarītajos noziedzīgajos nodarījumos, nožēlojis izdarīto, ar šo savu rīcību būtībā veicinājis izmeklēšanu un patiesības noskaidrošanu šajā lietā. Tāpat tiesa atzīst, ka apsūdzētā atbildību mīkstina viņa nevainojamā uzvedība līdz šiem noziedzīgajiem nodarījumiem, tāpat viņa ģimenes stāvoklis - precējies, ģimenē gaidāms bērns, kā arī tas, ka apsūdzētajam ir smagi slima māsa, kurai varbūtējās operācijas gadījumā kā iespējamais donors var būt viņas brālis - apsūdzētais šai lietā.”⁴⁴

Autors piekrīt eksprezidentes paustajam viedoklim, ka „mīkstāku sodu piespriešana smagos noziegumos apsūdzētajiem tādēļ, ka viņiem ir bērni vai vecāki, kurus jāuztur, rada sabiedrībā bažas par tiesnešu kompetenci. Tas nav apsvērums, kas būtiski var mainīt sodu”.⁴⁵

⁴³ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 26.lpp.

⁴⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 28.lpp.

⁴⁵ Sk. Prezidente: bērni vai vecāki nav apsvērums sodu mīkstināšanai smagos noziegumos apsūdzētajiem. <http://www.delfi.lv/news.national/politics/article.php?id=11489520>.

Autors uzskata, ka šāda tiesu prakse ir nepareiza un ir pretrunā gan ar Krimināllikuma 46.panta otrajā daļā noteikto, gan arī ar atbildību mīkstinošo apstākļu būtību un nozīmi.

Vairākas tiesas neievēro, ka apsūdzētās personas vecums pats par sevi nevar būt atzīts par atbildību mīkstinošu apstākli. Vēl joprojām bieži tiesu procesā aizstāvība lūdz konstatēt kā atbildību mīkstinošu apstākli to, ka noziedzīgu nodarījumu persona izdarījusi, būdama nepilngadīga, lai gan jau no 1999. gada 1. aprīļa šis apstāklis ir izslēgts no atbildību mīkstinošiem apstākļiem. Autors uzskata, ka tas ir pareizi, jo atbildību mīkstinošs apstāklis ir tāds, kas ņemams vērā, nosakot sodu. Vienu un to pašu atbildību mīkstinošu apstākli nevar izmantot divas reizes attiecībā uz vienu un to pašu personu.

Par atbildību mīkstinošiem apstākļiem KL 47. panta 2. daļas izpratnē tiesa var atzīt tāds apstākļus, kas pēc sava satura atbilst KL 47. panta jēgai un kas nav vērtējami kā personu raksturojoši apstākļi. Personas raksturojums un viņas agrākā nesodāmība ir atzīstami par personas raksturojošiem apstākļiem, un šādus apstākļus nevar atzīt par atbildību mīkstinošiem, jo tas ir pretrunā gan ar KL 46. panta 2. daļā noteikto, gan atbildību mīkstinošo apstākļu būtību un nozīmi.

„Lai palielinātu atbildību mīkstinošo apstākļu nozīmi soda veida un mēra izvēlē, jāizvērtē KL definēto atbildību mīkstinošo apstākļu sistēma. KL definētie atbildību mīkstinošie apstākļi jāsadrupē divās grupās: 1) apstākļi, kādi jāatzīst par atbildību mīkstinošiem, piemēram, noziedzīgā nodarījuma izdarītājs pieteicies par vainīgu, vainīgais vaļširdīgi atzinies un nožēlojis izdarīto, vainīgais aktīvi veicinājis noziedzīgā nodarījuma atklāšanu un izmeklēšanu, vainīgais sekmējis citas personas nozieguma atklāšanu, un (2) apstākļi, kādi var tikt atzīti par atbildību mīkstinošiem, piemēram, noziedzīgais nodarījums izdarīts smagu personisku vai ģimenes apstākļu dēļ, noziedzīgais nodarījums izdarīts materiālas vai citādas atkarības dēļ. Jāpaplašina atbildību mīkstinošo apstākļu legālais uzskaitījums, atzīstot par šādiem apstākļiem, piemēram:

- faktu, ka nodarījumu izdarījusi persona, kura pret viņas gribu novesta apreibinošu vielu ietekmes stāvoklī;
- neizdevušos labprātīgu atteikšanos no noziedzīga nodarījuma izdarīšanas.”⁴⁶

Kā pozitīvi faktori šādu izmaiņu veikšanā Krimināllikuma 47.panta 1.daļā būtu tādi, ka būtu palielināta atbildību mīkstinošo apstākļu nozīme soda veida un mēra izvēlē, kā arī tiktu paplašināts atbildību mīkstinošo apstākļu legālais uzskaitījums.

⁴⁶Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru Kabineta rīkojums Nr.6, 2009. gada 9. janvārī.

KL 48. pantā uzskaitīti **atbildību pastiprinošie apstākļi**, tomēr netiek nedz skaidrota to juridiskā daba, nedz norādītas konkrētas tiesiskās sekas, kurām jāiestājas sakarā ar šo apstākļu esamību.

Atbildību pastiprinošo apstākļu uzskaitījums likumā ir izsmēlošs un neviens šajā pantā neminēts apstākļi nevar tikt atzīts par atbildību pastiprinošu. „Par atbildību pastiprinošu nevar atzīt tādu apstākli, kurš Krimināllikumā paredzēts kā noziedzīgā nodarījuma sastāva pazīme, kā arī tādus apstākļus, kas nav norādīti Krimināllikuma 48. pantā”⁴⁷

Bieži tieu praksē ir vērojama situācija, ka par atbildību pastiprinošu apstākli tiek atzīts apstākļi, kas konkrētajā noziedzīgā nodarījuma sastāvā paredzēts kā tā pazīme, kaut gan to aizliedz Krimināllikuma 48. panta 4. daļa. Piemēram, nosakot sodu nozieguma, kas paredzēts Krimināllikuma 260. panta 3. daļā, izdarīšanas gadījumā kā atbildību pastiprinošs apstākļi tiek minēta nozieguma izdarīšana alkohola ietekmē, kaut gan tieši šis apstākļi ir nozieguma kvalificējošā pazīme.

Tiesu praksē nav konstatēti gadījumi, kad atbildība būtu pastiprināta, norādot uz apstākļiem, kas nav minēti KL 48. panta 1. daļā, tieši otrādi. „Analizējot KL 48.pantā norādīto atbildību pastiprinošo apstākļu ņemšanu vērā pie soda noteikšanas un salīdzinot tiesu prakses vispārīnājumus vairāku gadu garumā, jāsecina, ka vērojama stabila, tikai pretēja tendence - par atbildību mīkstinošiem tiek atzīti apstākļi, kuri par tādiem nebūtu atzīstami, bet par atbildību pastiprinošiem netiek atzīti tādi, kurus likumdevējs ir ietvēris KL 48.pantā. Skaidrojums gan ir viens - tas ir raksturīgi krimināllietās, kurās tiek meklēts pamats piemērot KL 49.pantu un noteikt vieglāku sodu nekā likumā paredzēts.”⁴⁸

Autors uzskata, ka likumā atbildību pastiprinošie apstākļi uzskaitīti pietiekami precīzi, lai tos varētu precīzi piemērot.

„Atbildību pastiprinošos apstākļus tiesas konstatēja, notiesājot 136 cilvēkus (34%). Visbiežāk konstatējamie atbildību pastiprinošie apstākļi ir „noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu” - Krimināllikuma 48. panta 1. daļas 1. punkts, un „noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē” - Krimināllikuma 48. panta 1. daļas 12. punkts.”⁴⁹

Tiesu praksē ir vairāki gadījumi, kad nepamatoti ignorēta atbildību pastiprinošo apstākļu esamība. Autoraprāt, šādas prakses galvenie iemesli varētu būt sekojoši:

- Tiesas neuzmanība, izvērtējot lietas apstākļus;

⁴⁷ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: „AFS”, 2007, 169.lpp.

⁴⁸ Liholaja V. Soda piemērošanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds, 2006.gada 19.decembris, Nr.50(453).

⁴⁹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 34.lpp.

- fakts, ka prokurors, saucot personu pie kriminālatbildības un uzturot apsūdzību, nenorāda uz konkrēto faktu kā atbildību pastiprinošu;
- tiesas nepareizs priekšstats par atsevišķo atbildību pastiprinošo apstākļu būtību;
- vēlme nodrošināt iespēju piemērot KL 49. pantu un noteikt personai sodu, kas ir vieglāks par likumā paredzēto.

Kā norāda Liholaja, tad „par aktuālu atzīstama tikai dažu, praksē visbiežāk sastopamo apstākļu atzīšana vai neatzīšana par atbildību pastiprinošiem, proti, noziedzīgs nodarījums 1) izdarīts atkārtoti vai veido noziedzīgu nodarījumu recidīvu; 2) izdarīts personu grupā; 3) izdarīts mantkārtīgu tieksmju dēļ; 4) izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo, toksisko vai citu apreibinošu vielu ietekmē, pie tam vairākos gadījumos pieņemtais lēmums par to šķiet vismaz diskutabls, ja ne nepareizs.”⁵⁰

Autors uzskata, ka tiesu praksē kļūdaini tiek ignorēts noziedzīgu nodarījumu recidīva fakts, uzskatot, ka šis fakts jau ir ņemts vērā, kvalificējot jaunu noziedzīgu nodarījumu kā izdarītu atkārtoti, nepievēršot uzmanību tam, ka persona agrāk bija sodīta par vairākiem atšķirīgiem noziedzīgiem nodarījumiem, starp kuriem ir tādi, kas vienlaikus veido gan noziedzīgu nodarījumu atkārtotību, gan arī noziedzīgu nodarījumu recidīvu, gan arī tādi, kuri atkārtotību neveido. Tā, piemēram, Zemgales apgabaltiesa, 2006. gada 29. jūnijā izskatot krimināllietu Nr. K06-67/06-5 O.M. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 1. daļas, konstatēja, ka 2006. gada 8. jūnijā starp Zemgales tiesas apgabala prokuratūras prokurori un apsūdzēto O. M. noslēgta vienošanās par vainas atzīšanu un sodu.

Tiesa konstatēja, ka O. M. atbildību pastiprina apstākļi, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts atkārtoti un viņš to izdarījis, būdams narkotisko vielu ietekmē.

Tomēr tiesa nav ievērojusi, ka O. M. agrāk sodīts pēc KL 175. panta 2. daļas, KL 253.² panta 1. daļas, KL 175. panta 3. daļas un KL 180. panta 2. daļas un tāpēc konstatējams vēl viens atbildību pastiprinošs apstākļi – noziedzīgu nodarījumu recidīvs.

Par atbildību pastiprinošu apstākli bieži netiek atzīts KL 48. panta 1. daļas 11. punktā minētais apstākļi – noziedzīgs nodarījums izdarīts mantkārtīgu tieksmju dēļ. Parasti minētais atbildību pastiprinošais apstākļi netiek atzīts gadījumos, kad tiek inkriminētas tādas noziedzīgas darbības, kas saistītas ar narkotisko un psihotropo vielu realizāciju. Neatzīstot šo apstākli par atbildību pastiprinošu, tiesas to vispār nepamato vai nepareizi norāda, ka

⁵⁰ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 174.lpp.

mantkārība ir narkotiku vai psihotropu vielu realizācijas obligāta pazīme. Tā tiek mākslīgi radīta iespēja mīkstināt apsūdzētajam nosakāmo sodu vai pie soda noteikšanas nepamatoti piemērot KL 49. pantu. Tiesām jāievēro, ka mantkārība nav narkotisko un psihotropo vielu realizācijas noziedzīga nodarījuma obligāta pazīme un tāpēc gadījumos, kad attiecīgā darbība veikta aiz mantkārības, konstatējams atbildību pastiprinošs apstāklis, kas paredzēts KL 48.panta 1.daļas 11.punktā.

Tā piemēram, Vidzemes apgabaltiesa, izskatot 2007. gada 20. februārī krimināllietu M.L. apsūdzībā pēc 253.¹ panta 3. daļas, 190.¹ panta 2. daļas un A. J. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 1. daļas, norādīja: „Saskaņā ar KL 48. panta 2. daļu tiesa **neatzīst** par M.L. atbildību pastiprinošo apstākli **noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu mantkārīgu iemeslu dēļ**, par cik **būtībā narkotisko vielu iegādes iniciators bija A.J., faktiski nekādu materiālu labumu apsūdzētais sev nav ieguvis, narkotiskās vielas pamatā bija domātas A. J. personīgai lietošanai.**”

Šis secinājums tika izdarīts, neraugoties uz to, ka M. L. 2006. gada 19. septembrī Nīderlandē, Tilburgā realizācijas nolūkā nopirka ne mazāk kā 123,2285 g kanabisa, bet vēlāk pārdeva A.J. 95,346 g kanabisa.⁵¹

Rīgas apgabaltiesa 2006. gada 10. martā izskatīja krimināllietas Nr. K04-0284-06/18 materiālus D.G. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 1. daļas.

Tiesa nav konstatējusi KL 48. panta 1. panta 11. punktā paredzēto atbildību pastiprinošo apstākli - noziedzīgais nodarījums izdarīts mantkārīgu tieksmju dēļ, kaut gan tika pierādīts, ka apsūdzētais iegādājies narkotiskās vielas realizācijai un pārdeva tās. Tiesas spriedums daļā par atbildību pastiprinošā apstākļa neesamību nav motivēts – fakti, kuru dēļ nebija konstatēts atbildību pastiprinošs apstāklis, nav norādīti.

Atbildību pastiprinošo apstākli - noziedzīgais nodarījums izdarīts mantkārīgu tieksmju dēļ - nav konstatējusi arī Augstākās tiesas palāta, 2006. gada 26. septembrī izskatot lietu apelācijas kārtībā saskaņā ar apsūdzētā apelācijas sūdzību.⁵²

Saskaņā ar KL 48. panta 2. daļu tiesa, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, var neatzīt par atbildību pastiprinošu jebkuru no šā panta pirmajā daļā minētajiem apstākļiem. Tomēr arī šis lēmums jāmotivē. Tiesu praksē ir gadījumi, kad tiesa nepamatoti, bez motivācijas norāda, ka konkrēts apstāklis nav atzīstams par atbildību pastiprinošu.

Tā, piemēram, ar Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 12.februāra spriedumu (krimināllieta Nr.K04-389/3) V.K., A.S., V.B. un M.D. atzīti par

⁵¹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 38.-39.lpp.

⁵² Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 41.lpp.

vainīgiem par personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās izdarītu laupīšanu un notiesāti katrs ar brīvības atņemšanu uz 6 gadiem bez mantas konfiskācijas ar policijas kontroli uz 2 gadiem. Pirmās instances tiesa konstatēja, ka tiesājamie alkoholisko dzērienu lietošanas laikā, atrodoties alkohola reibuma stāvoklī, sāka pieprasīt turpat dzīvoklī esošajam A.B. naudu, kā arī automašīnas atslēgas un dokumentus. Šajā laikā tiesājamie izdarīja cietušajam sitienus pa galvu, seju un ķermeni, M.D. un V.B. draudēja viņam ar nazi. Tiesājamo noziedzīgo darbību rezultātā cietušajam A.B. tika nolaupītas mantas Ls 118 vērtībā, kā arī nodarītas fiziskas sāpes. Nosakot sodu, kā atbildību pastiprinošs apstāklis visiem tiesājamiem tika atzīta noziedzīgā nodarījuma izdarīšana alkohola reibumā, bet M.D. un V.B. arī tas, ka viņu nodarījums veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu. Skatot tiesājamo apelācijas sūdzības, Latvijas Republikas Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta ar 2004.gada 12.maija spriedumu (krimināllieta Nr.PAK-11) atzina, ka laupīšana personu grupā pēc iepriekšējas vienošanās izdarījuši M.D. un V.K., bet V.B. un A.S. atbalstījuši šā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu. Apelācijas instances tiesa tāpat grozīja spriedumu arī daļā par tiesājamo atbildību pastiprinošajiem apstākļiem. Apelācijas instances tiesa izdarīja secinājumu, ka tā var neatzīt par visu četru tiesājamo atbildību pastiprinošu apstākli to, ka noziegums izdarīts alkohola ietekmē un, attiecībā uz M.D. arī to, ka viņa noziedzīgais nodarījums veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu. Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palāta tikai norāda, ka rūpīgi izvērtējot visus konkrētos lietas materiālus un noziedzīgā nodarījuma raksturu, uzskata, ka atbilstoši Krimināllikuma 48.panta 2.daļas nosacījumiem tiesu palāta var neatzīt par tiesājamo V.K., A.S., M.D. un V.B. atbildību pastiprinošu apstākli to, ka noziegums izdarīts alkohola ietekmē, bet attiecībā pret M.D. ir iespējams neatzīt kā atbildību pastiprinošu apstākli to, ka viņa noziedzīgais nodarījums veido noziedzīga nodarījuma recidīvu.⁵³ Nav saprotams, uz kāda pamata tiesnesim konkrētie lietas materiāli devuši iespēju M.D. neatzīt recidīvu par atbildību pastiprinošu apstākli, ja ņem vērā, ka M.D. iepriekš divas reizes izdarījis svešas mantas zādzību sevišķi pastiprinošos apstākļos, pie tam otrreiz pārbaudes laikā un nedzēstas sodāmības laikā izdarījis šo laupīšanu. Tas pats arī minams par nozieguma izdarīšanu alkohola ietekmē neatzīšanu par atbildību pastiprinošu apstākli, ja ņem vērā, ka visi tiesājamie dzīvoklī, kur izdarīta laupīšana, ir lietojuši alkoholiskos dzērienus un laupīšanu izdarījuši, atrodoties alkohola reibuma stāvoklī.

Vairāki Krimināllikuma 48.panta pirmajā daļā norādītie atbildību pastiprinošie apstākļi šā likuma Sevišķās daļas pantos ietverti kā konkrēta noziedzīga nodarījuma pamatsastāva vai kvalificēta sastāva pazīmes, tādēļ šajos gadījumos tie vienlaikus nevar tikt

⁵³ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 174.-175.lpp.

atzīti arī par atbildību pastiprinošiem. Viens no šādiem apstākļiem ir Krimināllikuma 48.panta pirmās daļas 4.punktā norādītais – noziedzīgais nodarījums izraisījis smagas sekas, kas vairākās krimināllietās nepamatoti atzīts par atbildību pastiprinošu. Tā, piemēram, ar Rīgas pilsētas Kurzemes rajona tiesas 2004.gada 16.janvāra spriedumu (krimināllieta Nr.K-293/01-7) V.S. atzīts par vainīgu un notiesāts saskaņā ar Krimināllikuma 116.pantu par savas paziņas Intas, kuras personības dati pirmstiesas izmeklēšanas laikā netika noskaidroti, tīšu prettiesisku nonāvēšanu. Nosakot sodu, tiesa saskaņā ar Krimināllikuma 48.pantu par tiesājāmā atbildību pastiprinošiem apstākļiem līdz ar tādiem apstākļiem, kā noziedzīgā nodarījuma izdarīšana alkohola ietekmē un to, ka V.S. nodarījums veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu, atzina arī to, noziedzīgais nodarījums izraisījis smagas sekas – nezināmās sievietes vārdā „Inta” nāvi. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija pamatoti izslēdza šo atbildību pastiprinošo apstākli no pirmās instances tiesas sprieduma, savā 2004.gada 29.aprīļa spriedumā (krimināllieta Nr.KA04-706-03/16) norādot, ka „Krimināllikuma 116.pantā paredzētais noziedzīgais nodarījums ir materiāls noziedzīga nodarījuma sastāvs, proti, sekas (cietušā nāves iestāšanās) ir obligāta noziedzīgā nodarījuma sastāva objektīvās puses pazīme”, un šajā gadījumā raksturo ar noziedzīgo nodarījumu radīto kaitējumu.⁵⁴

„Lai palielinātu atbildību pastiprinošo apstākļu nozīmi soda veida un mēra izvēlē, jāizvērtē KL definēto atbildību pastiprinošo apstākļu sistēma. Jāpaplašina atbildību pastiprinošo apstākļu legālais uzskaitījums, atzīstot par šādiem apstākļiem, piemēram, faktus, ka:

- 1) noziedzīgs nodarījums izdarīts, lai atvieglotu cita noziedzīga nodarījuma izdarīšanu;
- 2) noziedzīgs nodarījums izdarīts, lai slēptu citu noziedzīgu nodarījumu.”⁵⁵

Autors uzskata, ka veicot minētās darbības, tiktu paplašināta atbildību pastiprinošo apstākļu nozīme soda veida un mēra izvēlē, kā arī tiktu paplašināts atbildību pastiprinošo apstākļu legālais uzskaitījums.

KL nav definēta atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu nozīme un ietekme uz soda noteikšanu. KL neparedz, ka tiesa, novērtējusi atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, to skaitu, raksturu un samēru, kā arī citus svarīgus apstākļus, motivēti izvēlas vieglāku vai smagāku sodu, kā arī nosakāmā soda apmēru, ievērojot soda vidējo lielumu.

⁵⁴ Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 184.lpp.

⁵⁵ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru Kabineta rīkojums Nr.6, 2009. gada 9. janvārī.

Kriminālsodu politikas koncepcijā ir uzsvērts uz nepieciešamību, ka „KL jāpapildina ar normu, kas paredzētu soda vidējā lieluma noteikšanas kārtību. Nosakot paredzētā soda vidējo lielumu, tiek saskaitīts sankcijā paredzētā konkrētā soda veida maksimālais un minimālais apmērs un iegūtais rezultāts tiek dalīts uz pusēm. Līdzīgai pieejai jābūt gadījumos, ja sods piemērots ar prokurora priekšrakstu.”⁵⁶ Šāda pieeja ir nostiprināta Lietuvas KK 61.pantā.

„Ir nepieciešams lemt par principu ietveršanu KL, kas paredzētu, ka tiesa, novērtējusi atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus, to skaitu, raksturu un samēru, kā arī citus svarīgus apstākļus, motivēti izvēlas vieglāku vai smagāku sodu, kā arī nosakāmā soda apmēru, ievērojot soda vidējo lielumu.

KL arī jāpapildina ar tiesību principiem, kas precīzāk regulētu soda noteikšanas kārtību gadījumos, ja konstatēti atbildību pastiprinošie un mīkstinošie apstākļi, paredzot, piemēram, ka gadījumā, ja ir:

1) vairāki atbildību mīkstinošie apstākļi un nav konstatēti atbildību pastiprinošie apstākļi, personai nedrīkst piespriest pamatsodu, kas lielāks par vienu trešdaļu no panta sankcijā paredzētā bargākā soda;

2) atbildību pastiprinošs apstākļis, personai nedrīkst piemērot panta sankcijā paredzēto vieglāko sodu;

3) vairāki atbildību pastiprinošie apstākļi, personai piespriežamais sods nedrīkst būt mazāks par vienu trešdaļu no panta sankcijā paredzētā bargākā soda;

4) vairāki atbildību pastiprinošie apstākļi un nav atbildību mīkstinošo apstākļu, personu nedrīkst notiesāt nosacīti un piespriežamais sods tai nedrīkst būt mazāks par pusi no panta sankcijā paredzētā bargākā soda.

Tiesa no minētajiem principiem var atkāpties, šādu atkāpšanos īpaši motivējot tiesas nolēmumā.”⁵⁷

Autors uzskata, ka kā pozitīvi aspekti, ieviešot šīs izmaiņas, būtu tādi, ka KL, tiktu precizēta atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu nozīme, kā arī tiesas rīcībā būtu precīzi kritēriji, pēc kuriem noteikt sodu, konstatējot atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus. Kā negatīvs aspekts varētu būt tas, ka būtu iespējams notiesāto skaita pieaugums cietumos, kas šobrīd nav prognozējams.

⁵⁶ Turpat.

⁵⁷ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru Kabineta rīkojums Nr.6, 2009. gada 9. janvārī.

2. nodaļa

Soda noteikšanas speciālie principi

2.1. Vieglāka soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods

Krimināllikuma 49. pantā ir noteikti nosacījumi, kad un pie kādiem apstākļiem ir iespējama vieglāka soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods, un, proti: „ja tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošus apstākļus un vainīgā personību, atzīst par nepieciešamu noteikt viņam sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā, vai atzīst par nepieciešamu noteikt citu, vieglāka soda veidu, tā var sodu attiecīgi mīkstināt, spriedumā obligāti norādot šāda nolēmuma motīvus. Vieglākā soda noteikšana nekā likumā paredzētais sods ir pieļaujama, pastāvot šādiem nosacījumiem:

- Ievērojot izdarītā noziedzīgā nodarījuma raksturu un apsūdzētā personību, tiesa izsecina, ka KL sevišķās daļas pantā sankcijā paredzētā soda piemērošana nebūs taisnīga un nesekmēs soda mērķu sasniegšanu;
- konstatēti divi vai vairāki atbildību mīkstinošie apstākļi;
- nav konstatēti atbildību pastiprinošie apstākļi.

Ja nepastāv kaut viens no šiem priekšnosacījumiem, Krimināllikuma 49. panta 1. daļas piemērošana nav pieļaujama.

„Krimināllikums pieļauj tiesai iespēju konkrētā krimināllietā, ja tam ir pamats, atkāpties no Krimināllikuma 46. pantā norādītā soda noteikšanas vispārīgā principa – ka sods piespriežams tādā apmērā, kādu nosaka Krimināllikuma Sevišķās daļas pants, - bet piespriež citādu sodu, kas vainīgajam ir labvēlīgāks. Komentējamā pantā paredzēts, ka tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošus apstākļus un vainīgā personību, var noteikt viņam vieglāku sodu nekā likumā paredzētais sods. Tas ir sods, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā, vai sods, kas pēc sava veida ir vieglāks par tā soda veidu, kāds par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēts Krimināllikuma Sevišķās daļas pantā. Par mīkstinošiem apstākļiem, kuri attiecas uz vainīgā personību, var atzīt viņa ģimenes stāvokli, veselības stāvokli, lielu darba stāžu, pozitīvas atsauksmes no darba un dzīves vietas u.c.”⁵⁸

⁵⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. Grāmata, Vispārīgā daļa. Firma „AFS”, Rīga, 2007, 175.lpp.

Judins vieglāku soda noteikšanu nekā likumā paredzētais sods definē kā „izņēmuma kārtība kriminālsoda noteikšanā, saskaņā ar kuru tiesa, ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošos apstākļus un vainīgā personību,

- atzīstot par nepieciešamu noteikt viņam sodu, kas ir zemāks par minimālo robežu, kāda par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu paredzēta likumā; vai
- atzīstot par nepieciešamu noteikt citu, vieglāku, soda veidu;
- kā arī atzīstot par nepieciešamu nepiemērot papildsodu, kas par attiecīgo noziedzīgo nodarījumu likumā paredzēts kā obligāts, attiecīgi mīkstina kriminālsodu, piespriežot sodu, zemāku par zemāko robežu.”⁵⁹

„Apgabaltiesas izmantoja iespēju piemērot sodu, kas ir vieglāks par KL panta sankcija paredzēto, notiesājot katru trešo personu - analizētajā tiesu praksē KL 49. pants tika piemērots 151 reizes (37 %). KL 49. panta piemērošana praksē nav vienveidīga – Kurzemes apgabaltiesa to piemērojuši 12 % gadījumu, savukārt Vidzemes apgabaltiesa – 56 % gadījumu.”⁶⁰

„Piemērojot KL 49. pantu, tiesas piesprieda vieglāku soda veidu nekā likumā paredzētais sods - piemēram, piesprieda naudas sodu vai piespiedu darbu, notiesājot pēc pantiem, kas neparedz attiecīgo sodu piemērošanu (1), piesprieda brīvības atņemšanu uz laiku, kas ir īsāks par KL panta sankcijā paredzēto minimālo sankciju (2), nepiemēroja panta sankcijā paredzētos obligātos papildsodus – mantas konfiskāciju.

Jāatzīmē, ka tiesas, piemērojot KL 49. pantu, aktīvi izmanto iespēju vēl vairāk mazināt likumā paredzēto krimināltiesisko represiju un pēc vieglāka soda noteikšanas, nekā likumā paredzētais sods, notiesā vainīgās personas nosacīti. Tā no 151 apsūdzētā, kuriem tika piemērots KL 49. pants, 86 apsūdzētajiem (57 %) brīvības atņemšana tika piemērota nosacīti, savukārt reāla brīvības atņemšana tika piemērota 42 apsūdzētajiem (28 %).”⁶¹

Tātad, pēc augstākminētā procentuālā salīdzinājuma ir redzams, ka tiesas diezgan plaši izmanto iespēju personas notiesāt nosacīti, pārliecībā, ka personas atturēsies no jaunu noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas, bet vai tiesas pamatoti vainīgās personas notiesā nosacīti?

„Likumdevējs patlaban neierobežo tiesas brīvību, lemjot par nosacītu notiesāšanu, un tādējādi to faktiski var piemērot par jebkuru noziedzīgu nodarījumu, sevišķi smagu noziegumu ieskaitot, un jebkurai personai, arī iepriekš vairākkārt tiesātai, pat ja tā noziedzīgo nodarījumu izdarījusi nedzēstas sodāmības laikā. Šķērsulis notiesāšanai nosacīti nav arī KL 55.panta piemērošana jau iepriekš, ja vien jauns noziedzīgs nodarījums izdarīts pēc pārbaudes

⁵⁹ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. RaKa, 1999.gads, 178.lpp.

⁶⁰ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 57.lpp.

⁶¹ Turpat, 58.lpp.

laika beigām. Tikai - cik pamatots un lietderīgs tāds risinājums katrā konkrētā gadījumā, tāpēc arī likumsakarīgs ir jautājums, ko tad tiesas īsti ņem vērā, piemērojot KL 55.panta noteikumus, un kā pamatota pārlicība, ka šīs personas turpmāk likumpārkāpumus neizdarīs, uz ko atbildi meklēsim vispirms jau minētajā vispārinājumā par tiesu praksi krimināllietās par nelikumīgām darbībām ar maksāšanas līdzekļiem, kurās no 2005.gadā 158 notiesātajām personām 117 personām (30 no tām izdarījušas sevišķi smagu, pārējās smagu noziegumu) piemērota nosacīta notiesāšana.”⁶²

Tā, piemēram, Vidzemes apgabaltiesa 2006. gada 23. februārī izskatīja krimināllietu Nr. 11400050305 S. G. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 2. daļas. Tiesa konstatēja, ka S.G. neatļauti iegādājās un glabāja realizācijas nolūkā psihotropās vielas un tās atkārtoti neatļauti realizēja.

Nosakot sodu apsūdzētajam, tiesa norādīja: „Apsūdzētā noziedzīgais nodarījums atbilstoši KL 7. panta noteikumiem atzīstams par sevišķi smagu noziegumu. Tomēr tiesas kolēģija atzīst, ka pie soda noteikšanas obligāti ņemami vērā konkrētie psihotropo vielu realizēšanas apstākļi un apmēri, kas liecina par to, ka S. G. minētās vielas pamatā lietoja pats, bet **pārdeva vien dažas MDMA tabletes**. Līdz ar to tiesas kolēģija neuzskata, ka S.G. šo nelikumīgo darbību rezultātā būtu iedzīvojušies, tāpēc viņa rīcībā **nav saskatāmi nekādi mantkārīgi motīvi.**”

Krimināllietu tiesas kolēģija nekonstatēja šajā lietā nekādus apsūdzētā atbildību pastiprinošus apstākļus, bet konstatēja šādus atbildību mīkstinošus apstākļus – **apsūdzētais vaļširdīgi atzinās izdarītajā un ar savu rīcību, piekrītot pierādījumu pārbaudes neizdarīšanai, aktīvi veicināja tiesas izmeklēšanas norisi, kas dod pamatu uzskatīt, ka viņš izdarīto ir arī nožēlojis.**

Tāpat esot jāņem vērā, ka S. G. savu vainu pēc būtības nav noliedzis visā krimināllietas izmeklēšanas gaitā, sniedzot liecības pirmstiesas izmeklēšanā gan kā aizdomās turētais, gan kā apsūdzētais. Tiesa pie soda noteikšanas ņem vērā arī apsūdzētā **veselības stāvokli, kas ir slikts vairāku hronisku saslimšanu dēļ (.), un faktu, ka uz apsūdzēto sola viņš atrodas pirmo reizi, kas tāpat atzīstami par viņa atbildību mīkstinošiem apstākļiem.**

Ņemot vērā minēto, tiesa lemj, ka „pirmajā tiesāšanas reizē tiesa atzīst par nepieciešamu pēc KL 253.¹ panta 2. daļas noteikt apsūdzētajam sodu, kas zemāks par panta sankcijā paredzēto zemāko robežu, kā arī nepiemērot panta sankcijā paredzētos papildsodus. Ievērojot konkrētos noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļus un apsūdzētā attieksmi pret

⁶² Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista vārds 2006.gada 19.decembris, Nr.50(453).

izdarīto, tiesas kolēģija iegūst pārliecību, ka S. G. ir dodama iespēja atbrīvoties no narkotiku un psihotropo vielu atkarības, tāpēc viņš notiesājams nosacīti, nosakot viņam pārbaudes laiku un uzdotot ārstēties no narkomānijas. Tiesas kolēģija ir pārliecināta, ka S. G. turpmāk neizdarīs līdzīgus noziedzīgus nodarījumus vai likumpārkāpumus, ja viņš varēs atturēties no apreibinošo vielu lietošanas.”

Kaut gan par izdarīto noziegumu likumā paredzēts sods - **brīvības atņemšana uz laiku no 5 līdz 12 gadiem, konfiscējot mantu vai bez mantas konfiskācijas un ar policijas kontroli uz laiku līdz trim gadiem**, tiesa nosprieda S. G. atzīt par vainīgu KL 253.¹ panta 2. daļā paredzētajā noziedzīgajā nodarījumā un sodīt, piemērojot KL 49. pantu, ar **brīvības atņemšanu uz 3 gadiem** bez mantas konfiskācijas un bez policijas kontroles. Saskaņā ar KL 55. pantu notiesāt S. G. nosacīti, nosakot viņam **pārbaudes laiku uz 2 gadiem 6 mēnešiem** ar notiesātā uzvedības kontroli. Nosacītās notiesāšanas pārbaudes laikā uzlikt S. G. KL 55. panta 7. daļā paredzēto pienākumu ārstēties no narkomānijas.⁶³

Tiesu praksē ir daudz gadījumu, kad likuma prasības saistībā ar Krimināllikuma 49. panta piemērošanu tiek ignorētas vai ievērotas formāli. Analizējot tiesu praksi, ir acīmredzams, ka vairāki tiesneši vērtē Krimināllikuma Sevišķās daļas pantu sankcijas par pārāk bargām un, lai piemērotu vieglāku sodu, mēģina apiet likuma prasības.

Autoraprāt, kā galvenās problēmas saistībā ar Krimināllikuma 49. panta piemērošanu ir sekojošas:

- Krimināllikuma 49. panta piemērošana netiek motivēta vai motivēta pavirši, kas ir pretrunā ar Krimināllikuma 49. panta 1. daļu;
- Krimināllikuma 49. pantu piemēro nevis tāpēc, ka konstatēts, ka Krimināllikuma Sevišķās daļas panta sankcija neļauj piespriest personai taisnīgu sodu, bet tāpēc, ka, formāli vērtējot faktus, Krimināllikuma 49. panta piemērošana nav aizliegta ar likumu, proti, ir atbildību mīkstinošie apstākļi un nav atbildību pastiprinošo apstākļu;
- Krimināllikuma 49. pants tiek piemērots, pastāvot atbildību pastiprinošiem apstākļiem;
- Krimināllikuma 49. pantu piemēro, nepastāvot vairākiem atbildību mīkstinošiem apstākļiem;
- lai nodrošinātu iespēju piemērot Krimināllikuma 49. pantu, tiesas nepamatoti atzīst atsevišķus faktus par atbildību mīkstinošiem apstākļiem, kā arī nezīst par atbildību pastiprinošiem tādiem faktus, kas

⁶³ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 59.-60.lpp.

ir paredzēti Krimināllikuma 48. panta 1. daļā un ir konstatēti konkrētajā gadījumā;

Saskaņā ar KL 49. panta 1. daļu tiesai ir pienākums spriedumā norādīt KL 49. panta piemērošanas motīvus. Pārsvarā gadījumu vieglāka soda piemērošana nekā likumā paredzēts motivēta ar to, ka ir konstatēti divi vai vairāki atbildību mīkstinošie apstākļi un nav atbildību pastiprinošo. Tiesas neskaidro, kāpēc konkrētajā gadījumā KL panta sankcijā paredzētais sods tiek vērtēts kā pārāk bargs un neatbilstošs un ir nepieciešamība piemērot KL 49. panta noteikumus. Tiesu prakse atspoguļo nepareizu viedokli, ka KL 49. panta noteikumi jāpiemēro, piespriežot vieglāku sodu nekā likumā paredzēts visos gadījumos, kad ar likumu tas nav aizliegts.

Tā, piemēram, Zemgales apgabaltiesa 2006. gada 26. jūnijā izskatīja krimināllietu Nr. 15830401004, kurā J. B. apsūdzēts pēc KL 217. panta 2. daļas un 15. panta 4. daļas un 177. panta 3. daļas.

Lieta izskatīta vienošanās procesa kārtībā, un tiesa spriedumā pievienojusies šādiem secinājumiem: „Apsūdzētais J.B. agrāk nav sodīts, negatīva rakstura ziņu par viņa personu nav, nodarījums nav izdarīts atbildību pastiprinošos apstākļos, un ir konstatējami divi atbildību mīkstinoši apstākļi: savas vainas atzīšana un izdarītā nožēlošana, kā arī noziedzīgā nodarījuma izmeklēšanas veicināšana. Tas ir pamats KL 49. panta piemērošanai, kur rakstīts, ka, **ievērojot vairākus vainīgā atbildību mīkstinošus apstākļus un vainīgā personību, ja noziedzīgais nodarījums nav izdarīts atbildību pastiprinošos apstākļos, tiesa var noteikt citu, vieglāka soda veidu**, nekā paredzēts konkrētajā gadījumā KL 177. panta 3. daļā. Turklāt apsūdzētais pēc KL 177. panta 3. daļas izdarījis noziedzīga nodarījuma mēģinājumu, pieteikums par radītā kaitējuma kompensāciju lietā nav iesniegts, J. B. ir darba spējīgs. J. B. ir sodīts pēc KL 15. panta 4. daļas un 177. panta 3. daļas, piemērojot KL 49. pantu, ar piespiedu darbu uz 120 stundām, bez mantas konfiskācijas.”⁶⁴

Tiesu praksē konstatējama virkne tiesu nolēmumu, kad nav ievērota likumā ietvertā obligātā prasība konstatēt vismaz divus KL 47. panta 1. daļā norādītos vai KL 47. panta 2. daļā noteiktajā kārtībā par tādiem atzītus apsūdzētā atbildību mīkstinošus apstākļus.

Tā, piemēram, Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģija savā 2003.gada 3.novembra spriedumā kā D.K. atbildību mīkstinošus apstākļus norādīja vaļsirdīgu atzīšanos un izdarītā nožēlošanu, kā arī viņa ģimenes stāvokli, to, ka viņa ģimenē ir gaidāma bērna

⁶⁴ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 60.-61.lpp.

piedzimšana.⁶⁵ Kā redzams, tad šajā gadījumā nav pilnīgi nekāda pamata piemērot 49.pantu, jo neizpildās 49.panta viens no nosacījumiem, lai to piemērotu, proti, jākonstatē divi vai vairāki atbildību mīkstinoši apstākļi, kuri šajā gadījumā nav konstatēti. Vaļsirdīga atzīšanās un izdarītā nožēlošana ir KL 47.panta 1.panta 2 darbības no nepieciešajām trim, respektīvi, iztrūkst savas vainas atzīšanas, kura šajā gadījumā nav konstatēta, tātad, nav piemērojams šis KL 47.panta 1.punktā minētais atbildību mīkstinošais apstāklis. Savukārt, ka noziedzīgā nodarījuma izdarītāja ģimenē ir gaidāms bērna pieaugums ir tikai šis personas sociālā stāvokļa apstāklis un nevar būt pie soda noteikšanas par tās ietekmējošu apstākli.

„KL 49. pantā ir paredzēta iespēja noteikt sodu, kas ir vieglāks par likumā paredzēto, tomēr nav nekādu norādījumu par to, cik lielā mērā drīkst samazināt likumā paredzēto sodu. Šā iemesla dēļ praksē ir gadījumi, ka, piemērojot KL 49. pantu un piespriežot sodu par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, KL panta sankcijā paredzētais sods tiek samazināts nesamērīgi.”⁶⁶ Kā šīs problēmas risinājumu Kriminālsodu politikas koncepcijā tiek minēti nepieciešamie grozījumi Krimināllikuma 49.pantā, respektīvi: KL jādefinē maksimālās soda samazināšanas robežas, piespriežot sodu par smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem. Ir nepieciešams lemt par principu ietveršanu KL, kas paredzētu, ka, piemērojot KL 49. pantu:

1) par smagu noziegumu, personai nedrīkst piespriest mazāk kā pusi no panta sankcijā paredzētā minimālā soda;

2) par sevišķi smagu noziegumu, personai nedrīkst piespriest mazāk kā divas trešdaļas no panta sankcijā paredzētā minimālā soda.⁶⁷

Autors uzskata, ka veicot šos grozījumus KL, tiktu sekmēta vienotas tiesu prakses veidošana un izslēgta iespēja nesamērīgai atbildības mīkstināšanai. Tiesai un prokuratūrai tiktu noteiktas skaidras vadlīnijas piemērojot vieglāko sodu. Savukārt tiesām līdz ar šiem uzlabojumiem tiktu sašaurinātas iespējas noteikt sodu pēc saviem apsvērumiem, ieskatiem, kas minams kā negatīvs apstāklis, ja tiktu veikti šie nepieciešamie grozījumi Krimināllikumā.

⁶⁵ Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 3.novembra spriedums krimināllietā Nr.K04-1229/03/07.

⁶⁶ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta rīkojums Nr.6, 2009.gada 9.janvāris.

⁶⁷ Turpat.

2.2. Soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem

Soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem ir regulēta Krimināllikuma 50. pantā. Saskaņā ar KL 50. panta 1. daļu gadījumos, ja persona ir izdarījusi vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, tiesa, noteikusi sodu atsevišķi par katru nodarījumu, galīgo sodu nosaka pēc noziedzīgo nodarījumu kopības, ietverot vieglāko sodu smagākajā; daļēji saskaitot piespriestos sodus vai arī pilnīgi saskaitot piespriestos sodus. Nosakot galīgo sodu, kopējais laiks nedrīkst pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto maksimālo apmēru.

Tātad, „komentējamā pantā norādīti veidi, kādus tiesa var piemērot, nosakot sodu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības pēc tam, kad sods noteikts par katru atsevišķo noziedzīgo nodarījumu. Var piemērot: 1) vieglāka soda iekļaušanu smagākajā, 2) atsevišķo sodu daļēju saskaitīšanu vai 3) atsevišķo sodu pilnīgu saskaitīšanu. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1994. gada 28. februāra lēmuma Nr.2 „Par Krimināllikuma piemērošanu, nosakot sodu par vairākiem noziegumiem un pēc vairākiem spriedumiem” 2. punktā izskaidrots, ka, nosakot sodu pēc noziegumu kopības – ietverot vieglāko sodu smagākajā vai pilnīgi vai daļēji saskaitot piespriestos sodus, tiesām jāņem vērā izdarīto noziegumu smagums, raksturs, katra nozieguma motīvi, vainas forma, noziegumu kopības – reālās vai ideālās – veids, atbildību mīkstinošie vai pastiprinošie apstākļi, kā arī ziņas par vainīgo.”⁶⁸

„Analizētās krimināllietās 49 cilvēkiem (12 %) galīgais sods tika noteikts, pilnīgi saskaitot par atsevišķiem nodarījumiem piespriestajos sodus, 121 cilvēkiem (30 %) galīgais sods tika noteikts, daļēji saskaitot piespriestajos sodus, savukārt 236 cilvēkiem (58 %) galīgais sods tika noteikts, ietverot vieglāko sodu smagākajā. 7 gadījumos tiesas, saskaitot sodus, izmantoja gan tādu metodi, kā vieglākā soda ietveršana smagākajā, gan arī daļēju sodu saskaitīšanu; 1 gadījumā tiesa saskaitīja piespriestos sodus daļēji un pēc tam piemēroja pilnīgu sodu saskaitīšanu; 2 gadījumos tiesa, nosakot galīgo sodu, izmantoja gan vieglākā soda ietveršanu smagākajā, gan pilnīgu sodu saskaitīšanu.”⁶⁹

„Piemērojot KL 50. panta 1. daļu, tiesas noteica galīgo sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem 134 personām (33 %). Izvēloties galīgā soda noteikšanas kārtību, tiesas visbiežāk piemēro vieglākā soda ietveršanu smagākajā un ļoti retos gadījumos piemēro piespriesto sodu pilnīgu saskaitīšanu. 97 personām (73 %) galīgais sods tika noteikts, ievērot vieglāko sodu smagākajā, 31 (23 %) – daļēji saskaitot piespriestos sodus, 6 (4 %) – pilnīgi

⁶⁸Par Krimināllikuma piemērošanu, nosakot sodu par vairākiem noziegumiem un pēc vairākiem spriedumiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1994.gada 28.februāra lēmums Nr.2.

⁶⁹Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakse soda noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem. 2005.gads, 3.-4.lpp.

saskaitot piespriestos sodus.”⁷⁰ Kā redzams pēc šī procentuālā salīdzinājuma, tad tiesas ļoti bieži izvēlas vieglāko sodu ietvert smagākajā ko sastāda 73% no visiem gadījumiem, kad galīgais sods tiek noteikts par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījusi persona. Autors uzskata, ka tam par iemeslu varētu būt tas, ka Krimināllikumā nav noteikts, kādos gadījumos nosakot galīgo sodu par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem piespriestie sodi jāskaita daļēji un kādos gadījumos – pilnīgi, kā arī tas, kad ir pamats vieglāko sodu ietvert smagākajā. Kriminālsodu politikas koncepcijā ir uzsvērts uz nepieciešamajām izmaiņām Krimināllikumā attiecībā uz vieglākā soda ietveršanu smagākajā piemērošanu, proti, „vieglākā soda ietveršana smagākajā varētu tikt piemērota tad, ja noziedzīgi nodarījumi vairo ideālo kopību, kā arī gadījumos, ja par vienu no noziedzīgiem nodarījumiem ir piespriesta brīvības atņemšana uz 10 gadiem vai ilgāku laiku.”⁷¹

Galīgo sodu nosaka, piemērojot Krimināllikuma 50.pantu, ja persona ir izdarījusi vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, kā arī gadījumā, ja pēc sprieduma taisīšanas ir konstatēts, ka notiesātais vainīgs vēl citā noziedzīgā nodarījumā, ko viņš izdarījis pirms sprieduma taisīšanas pirmajā lietā.

„Ņemot vērā, ka KL 50. pantu piemēro, lai noteiktu sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, nav pareizs tiesu praksē dominējošs viedoklis, ka viena soda absorbēšana otrajā ir visbiežāk atbilstošā galīga soda noteikšanas kārtība, notiesājot par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem. Ja persona ir izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus, galīgajam sodam par tiem jābūt bargākam salīdzinājumā ar sodu, ko piespiež personai, kura izdarījusi vienu noziedzīgu nodarījumu. Nosakot sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, vispārējos gadījumos jāpiemēro piespriesto sodu daļēja saskaitīšana. Savukārt galīgā soda noteikšana, ietverot vieglāko sodu smagākajā, kā arī pilnīgi saskaitot piespriestos sodus, var tikt piemērota īpašos gadījumos.”⁷²

„Soda ietveršana ir paņēmieni, kuru tiesa var izmantot, vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas gadījumā. Galīgais sods vairāku kriminālnodarījumu izdarīšanas gadījumā piemērojot soda ietveršanu, ir līdzīgs smagākam sodam un nevar pārsniegt tā robežas.”⁷³ Vieglāka soda ietveršana smagākajā sodā var tikt piemērota, ja noziedzīgi nodarījumi veido ideālo kopību, kā arī, ja par vienu no noziedzīgiem nodarījumiem ir piespriesta brīvības atņemšana uz 10 gadiem vai uz ilgāku laiku. Noziedzīgu nodarījumu

⁷⁰ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 92.lpp.

⁷¹ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta rīkojums Nr.6, 2009.gada 9.janvāris.

⁷² Turpat, 95.lpp.

⁷³ Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. RaKa, 1999, 154.lpp.

ideālā kopība kā viens no noziedzīgu nodarījumu daudzējādības veidiem izpildās tad, ja persona izdara vienu noziedzīgu nodarījumu, kas atbilst vismaz divu dažādu noziedzīgu nodarījumu sastāvu pazīmēm.⁷⁴

Krimināllikumā nav norādījumu tam, kāda nozīme ir noziedzīgu nodarījumu un personu raksturojošajiem datiem, lemjot par galīgā soda noteikšanas kārtību. Nosakot galīgo sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, tiesa var brīvi izvēlēties tā noteikšanas kārtību, proti – saskaitīt piespriestos sodus daļēji vai pilnīgi, kā arī ietvert vieglāko sodu smagākajā. Tas arī tika uzsvērts Augstākās tiesas Krimināllietu departamenta 2006. gada 14. marta lēmumā lietā Nr. SKK-01-119/06, norādot tajā: „Krimināllikumā nav noteikti kritēriji, pēc kuriem būtu jāvadās, piemērojot vieglāka soda ietveršanas smagākajā, daļējas sodu saskaitīšanas vai pilnīgas sodu saskaitīšanas principus soda noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, līdz ar to šie jautājumi ir tiesas ziņā.” Autors uzskata, ka fakts, ka šajā ziņā tiesai ir plašas rīcības iespējas soda noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, ir pozitīvi vērtējams, jo tādā veidā netiek ierobežotas vai sašaurinātas iespējas tiesai noteikt sodu pēc saviem apsvērumiem, savukārt, kā negatīvi vērtējams ir tas fakts, ka šādā veidā netiek sekmēta taisnīga galīgā soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, jo tiesas rīcībā nav precīzu kritēriju, nosakot sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, jo Krimināllikums tos neparedz. Pastāvot šādiem kritērijiem, tiktu ievērots vienlīdzības princips, ka, pastāvot vienādiem faktiskajiem un tiesiskajiem apstākļiem, par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem personām vienādi tiktu noteikts galīgais sods, kā arī tas veicinātu vienotas tiesu prakses veidošanu un taisnīgu soda noteikšanu. Kriminālsodu politikas koncepcijā ir uzsvērts par nepieciešamību Krimināllikumā ietvert principus, kas paredzētu, ka „vieglākā soda ietveršana smagākajā nav piemērojama, bet galīgais sods nosakāms, pilnīgi saskaitot piespriestos sodus, ja ir konstatēti atbildību pastiprinošie apstākļi un nav konstatēti atbildību mīkstinājošie apstākļi, bet daļēji saskaitot, ja nav konstatēti atildību pastiprinošie apstākļi, gadījumos, kad 1) galīgais sods ir nosakāms par reālu noziedzīgu nodarījumu kopību, ko veido smagi vai sevišķi smagi noziegumi; 2) noziedzīgu nodarījumu kopību veido trīs un vairāki noziedzīgi nodarījumi. Tiesa no minētajiem principiem var atkāpties, šādu atkāpšanos īpaši motivējot tiesas nolēmumā. Spriedumā jāpamato gan daļējas, gan arī pilnīgas piespriesto sodu saskaitīšanas izvēle.⁷⁵ Autors uzskata, ka, kā negatīvs apstākļis ieviešot šīs izmaiņas Krimināllikumā un to piemērošana praksē varētu būt tas, ka palielinātos sodu termiņi, neietverot vieglāko sodu smagākajā, un ņemot vērā valstī pastāvošo

⁷⁴ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 100.lpp.

⁷⁵ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta rīkojums Nr.6, 2009.gada 9.janvāris.

ekonomisko situāciju, nav iespējams prognozēt nepieciešamo papildus finansējumu, bet skatoties kopumā, ir atbalstāma iecere ieviest izmaiņas Krimināllikumā attiecībā uz galīgā soda noteikšanas kārtības izvēli par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, ko izdarījusi persona.

„Pilnīgi saskaitot piespriestos sodus, galīgais sods atbilst atsevišķo sodu, kas noteikts par katru noziedzīgo nodarījumu, kopējai summai, bet daļēji saskaitot šos sodus, - tās daļai. Turklāt likums nosaka, ka pilnīgi vai daļēji saskaitot piespriestos sodus, soda kopējais laiks nedrīkst pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto maksimālo laiku, bet pēc noziedzīgo nodarījumu kopības saskaitīto brīvības atņemšanas sodu (izņemot mūža ieslodzījumu) kopējais laiks nedrīkst pārsniegt divdesmit gadus.”⁷⁶

„Ja persona ir izdarījusi vairākus noziedzīgus nodarījumus, galīgajam sodam vajadzētu būt bargākam salīdzinājumā ar sodu, ko piespriež personai, kura izdarījusi vienu noziedzīgu nodarījumu. Nosakot sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, vispārējos gadījumos vajadzētu piemērot piespriesto sodu daļēju saskaitīšanu. Savukārt galīgā soda noteikšana, ietverot vieglāko sodu smagākajā, kā arī pilnīgi saskaitot piespriestos sodus, var tikt piemērota īpašos gadījumos.”⁷⁷

Krimināllikuma 50.panta 4.daļa paredz, ka pēc noziedzīgo nodarījumu kopības noteiktajam pamatsodam var pievienot papildsodus, kas piespriesti atsevišķi par katru noziedzīgo nodarījumu. Autors uzskata, ka augstākminētās panta daļas redakcija ir neveiksmīga. Šajā teikumā lietotais vārds „var” var nozīmēt, ka tiesa var pievienot noteikto papildsodu par konkrēto noziedzīgo nodarījumu, gan arī var nepievienot, kas ir pretrunā ar soda noteikšanas pamatprincipiem. No 50.panta redakcijas nav skaidri un nepārprotami saprotams, vai papildsodu saskaitīšana ir veicama pēc tādiem pašiem principiem kā pamatsodu saskaitīšana. Gadījumā, ja tas tā nav, tad autora priekšlikums varētu būt sekojošs, Krimināllikumā atsevišķi definēt papildsoda saskaitīšanas principus. Kā norāda A. Niedre, tad nosacījumi par soda noteikšanu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības jāievēro, piespriežot papildsodu. Tāpat kā pamatsods šis sods vispirms nosakāms atsevišķi par katru nodarījumu, bet pēc tam pēc to kopības kopā ar pamatsodu. Atšķirība, kā izriet no likuma, ir vienīgi tā, ka par galīgo sodu pēc kopības var noteikt tikai vienu pamatsodu, bet tam var pievienot visus tos dažāda veida papildsodus, kas noteikti atsevišķi par katru noziedzīgo nodarījumu.⁷⁸ Pēc minētā citāta ir saprotams, ka galīgā soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem

⁷⁶ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1.grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 179.-180.lpp.

⁷⁷ Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta un Krimināllietu tiesas palātas tiesnešu kopsapulces lēmums 2008.gada 1.jūlijā.

⁷⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1.grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007, 180.lpp.

nodarījumiem, ko izdarījusi persona, kas attiecas uz papildsoiem, ir piemērojami tie paši galīgā soda noteikšanas principi kā pamatsodam.

Analizējot tiesu praksi, konstatēts, ka, nosakot galīgo sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, tiesas pārsvarā gadījumu ievēro KL 50. pantā noteikto. Tomēr tiesas lēmumi par galīgā soda noteikšanas kārtību bieži vien nav pamatoti un motivēti, bet, ja pamatoti, tad ļoti virspusēji. Tiesu praksē ir gadījumi, kad, nosakot galīgo sodu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem, nav pareizi izvērtēts izdarīto noziedzīgu nodarījumu raksturs un pārkāpēja personību raksturojošie dati.

Tā, piemēram, Zemgales apgabaltiesa 2006. gada 17. oktobrī izskatīja krimināllietu Nr.11370046906, kurā I. L. un G. P. apsūdzēti pēc KL 117. panta 6., 10. punkta.

Nosakot sodu saskaņā ar KL 50. panta 5 daļu, tiesa nemin, kāpēc šajā gadījumā piemēro daļēju sodu saskaitīšanas principu: „Turklāt, ņemot vērā to, ka abi apsūdzētie sodīti vēl par citiem noziedzīgajiem nodarījumiem, nosakot galīgo sodu I. L. un G. P., piemērojami KL 50. panta 5. daļas nosacījumi, noteiktajam sodam daļēji pievienojot sodus attiecīgi pēc Aizkraukles rajona tiesas 2006. gada 9. augusta un Aizkraukles rajona tiesas 2006. gada 28. augusta spriedumiem.”⁷⁹

Gadījumos, kad tiesas motivē galīgā soda noteikšanas kārtību, ir vērojama tendence piešķirt pārlietu lielu nozīmi apstākļiem, kas saistīti ar apsūdzēto personību, vienlaikus nepievēršot uzmanību tādiem faktiem, kas saistīti ar izdarīto noziedzīgu nodarījumu raksturu un smagumu. Motivējot galīgā soda noteikšanas kārtību, tiesas norāda uz izdarīto noziedzīgu nodarījumu raksturu, noziedzīgu nodarījumu smagumu, apsūdzēto personību raksturojošiem datiem. Kā piemērs tiesu praksē šim gadījumam ir sekojošs spriedums: Kurzemes apgabaltiesa, izskatot lietas Nr. 11150005506 materiālus, norādīja spriedumā, ka sods pēc noziedzīgo nodarījumu kopības D.G., kurš apsūdzēts KL 253. panta 2. daļā un 253.¹ panta 1. daļā paredzēto noziedzīgu nodarījumu izdarīšanā, nosakāms saskaņā ar KL 50. panta 1. daļas nosacījumiem, noteiktos sodus **saskaitot daļēji, ņemot vērā to, ka apsūdzētais, atrodoties apcietinājumā, gatavojas 2006. gada 9. jūnijā oficiāli apstiprināt nodibināto ģimeni, kurā 2006. gada 27. martā ir piedzimusi meita, viņa veselības stāvokli, kas patlaban pēc pievienotās izziņas ir stabils.**⁸⁰

⁷⁹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 97.-98.lpp.

⁸⁰ Turpat, 100.lpp.

2.3. Soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem

Soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem tiek regulēta Krimināllikuma 51. pantā. „Nosacījumi soda noteikšanai pēc vairākiem spriedumiem”, ko dēvē arī par soda noteikšanu pēc spriedumu kopības, ir līdzīgi nosacījumi par soda noteikšanu pēc noziedzīgo nodarījumu kopības. Soda noteikšanu pēc spriedumu kopības piemēro gadījumā, ja notiesātais pēc sprieduma taisīšanas, bet pirms pilnīgas soda izciešanas izdarījis jaunu noziedzīgu nodarījumu. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1994.gada 28.februāra lēmumā Nr.2 „Par Krimināllikuma piemērošanu, nosakot sodu par vairākiem noziegumiem un pēc vairākiem spriedumiem” izskaidrots, ka soda noteikšana pēc spriedumu kopības piemērojama gadījumos, kad notiesātais izdarījis jaunu noziegumu pēc pirmā sprieduma pasludināšanas, bet pirms pirmajā spriedumā noteiktā pamatsoda un papildsoda pilnīgas izciešanas.”⁸¹

Krimināllikuma 51.pants no 50.panta atšķiras ar to, ka pēc 50.panta galīgo sodu pēc noziedzīgu nodarījumu kopības nosaka gadījumos, ja persona ir izdarījusi vairākus patstāvīgus noziedzīgus nodarījumus, kā arī gadījumā, ja pēc sprieduma taisīšanas ir konstatēts, ka notiesātais vainīgs vēl citā noziedzīgā nodarījumā, ko viņš izdarījis pirms sprieduma taisīšanas pirmajā lietā, turpretī, pēc 51.panta galīgo sodu pēc vairākiem spriedumiem nosaka gadījumos, ja notiesātais pēc sprieduma taisīšanas, bet pirms pilnīgas soda izciešanas izdarījis jaunu noziedzīgu nodarījumu. Sodu saskaitīšanas kārtības atšķirības starp 50.pantu un 51.pantu ir sekojošas: atbilstoši Krimināllikuma 50.pantam notiek piespriesto sodu saskaitīšana, savukārt pēc Krimināllikuma 51.panta tiesa jaunajā spriedumā noteiktajam sodam pievieno pēc iepriekšējā sprieduma neizciesto sodu. „Nosakot galīgo sodu pēc spriedumu kopības, jaunajā spriedumā noteiktajam sodam daļēji vai pilnīgi jāpievieno ne tikai neizciestais pamatsods, bet arī neizciestais papildsods pēc iepriekšējā sprieduma.”⁸²

„Jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšana nepārtrauc papildsoda izciešanu.”⁸³

Saskaņā ar KL 51. pantu gadījumā, ja notiesātais pēc sprieduma taisīšanas, bet pirms pilnīgas soda izciešanas izdarījis jaunu noziedzīgu nodarījumu, tiesa jaunajā spriedumā noteiktajam sodam pilnīgi vai daļēji pievieno sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma. Galīgajam sodam pēc vairākiem spriedumiem jābūt lielākam par sodu, kāds noteikts par jaunu izdarītu noziedzīgu nodarījumu, kā arī par neizciestā soda daļu pēc iepriekšējā sprieduma. Saskaitot sodus pēc vairākiem spriedumiem, soda kopējais laiks

⁸¹ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. Grāmata, Vispārīgā daļa. Firma „AFS”, Rīga, 2007, 182.lpp.

⁸² Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2000.gada 7.novembra lēmums lietā Nr.SKK – 315.

⁸³ Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 3.marta lēmums lietā Nr. SKK-J-146.

nedrīkst pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto maksimālo laiku; saskaitot brīvības atņemšanas sodus (izņemot mūža ieslodzījumu), soda kopējais laiks nedrīkst pārsniegt divdesmit piecus gadus. Ir vērojama diezgan pretrunīga situācija, kas attiecas uz nepilngadīgajiem, respektīvi, Krimināllikuma 65.pantā ir noteikts, ka brīvības atņemšanas laiks personai, kura izdarījusi noziedzīgu nodarījumu līdz astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanai, nedrīkst pārsniegt: desmit gadus – par sevišķi smagiem noziegumiem. Šajā pantā ir runa par noziegumu, tātad vienskaitlī, bet 51.pantā par nepilngadīgajiem nekas nav minēts un nav nekādu norāžu. Autors uzskata, ka būtu jāprecizē Krimināllikuma 51.pants, norādot, ka nepilngadīgajiem sodus var saskaitīt pārsniedzot 10 gadu robežu, jo tas būtu pretrunā ar soda mērķi, ja nepilngadīga persona izdarītu vairākus sevišķi smagus noziedzīgus nodarījumus, bet nosakot galīgo sodu pēc spriedumu kopības, tas nevarētu pārsniegt 10 gadus, kas būtu uzkrītoši netaisnīgi.

Analizējamās krimināllietas galīgais sods tika noteikts, atsaucoties uz KL 51.pantu 324 personām, tai skaitā 263 notiesātajiem (81 %) galīgais sods tika noteikts, daļēji saskaitot piespriestajos sodus, savukārt 61 personai (19 %) galīgais sods tika noteikts, pilnīgi saskaitot piespriestos sodus.⁸⁴

Analizētajās krimināllietās galīgais sods pēc vairākiem spriedumiem noteikts 53 personām (13 %), tai skaitā 45 personām (85 %) galīgais sods tika noteikts, daļēji pievienojot sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma, bet 8 personām (15 %) – pilnīgi pievienojot sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma.⁸⁵

Gadījumos, kad būs jānosaka galīgais sods pēc vairākiem spriedumiem, tiesas pārsvarā gadījumu piespriež par jaunu noziedzīgu nodarījumu reālu brīvības atņemšanu un galīgo sodu arī nosaka reālas brīvības atņemšanas veidā.

„Krimināllikumā nav norādīti kritēriji, kas jāievēro, izvēloties galīgā soda noteikšanas kārtību, kā arī nav noteikts, kāda daļa no neizciestā soda jāpievieno sodam, kas piespriests par jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanu. Šie jautājumi ir tiesas ziņā, kas tomēr nenozīmē, ka tiesa var visos gadījumos brīvi rīkoties. Lemjot par galīgā soda noteikšanu pēc vairākiem spriedumiem, tiesai jāpieņem taisnīgs motivēts lēmums, kas sekmēs soda mērķu sasniegšanu. Tiesām jāievēro, ka formāla KL 51. panta prasību ievērošana pati par sevi nenozīmē, ka galīgais sods pēc vairākiem spriedumiem konkrētajā gadījumā ir noteikts pareizi. Sprieduma motīvu daļā jānorāda fakti un apstākļi, kuru dēļ tiesa nolēma pilnīgi vai daļēji pievienot neizciesto soda daļu pēc iepriekšējā tiesas sprieduma. Ja neizciestais sods pēc iepriekšējā

⁸⁴ Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakse soda noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem. 2005.gads, 4.lpp.

⁸⁵ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 102.lpp.

tiesas sprieduma pievienots daļēji, jāmotivē, kāpēc par pareizu un taisnīgu tiesa uzskatīja konkrētas soda daļas pievienošanu.”⁸⁶

Kaut gan KL 51. pantā nav detalizētas reglamentācijas par galīgā soda noteikšanu pēc vairākiem spriedumiem, jāievēro, ka ir gadījumi, kad minimālā neizciestā soda daļas pievienošana jaunajam sodam nevar būt atzīta par taisnīgu un atbilstošu soda mērķim. Piemēram, tādos gadījumos, kad persona, kura sodīta par smagu vai sevišķi smagu noziegumu, neizciestā soda laikā izdarījusi smagu vai sevišķi smagu noziegumu (1); kad ir konstatēts noziedzīgu nodarījumu speciālais recidīvs (2); jaunais noziedzīgais nodarījums izdarīts nosacītās notiesāšanas pārbaudes laikā (3), nosakot galīgo sodu pēc vairākiem tiesas spriedumiem, sodam par jaunu noziedzīgu nodarījumu jāpievieno ne mazāk kā 1/3 no neizciestā soda, kas arī paredzēts kriminālsodu politikas koncepcijas projektā.⁸⁷ Autoraprāt, augstākminētos 3 gadījumus vajadzētu iekļaut Krimināllikumā kā principus, kas paredzētu, kad tiesai daļēji jāpievieno sodu, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma, pieskaitot ne mazāk kā 1/3 no neizciestā soda, jo šādi kritēriji nepastāv Krimināllikumā. Veicot šādas izmaiņas Krimināllikumā, tiktu sekmēta galīgā soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem, kā arī tiesas rīcībā būtu precīzi kritēriji, nosakot sodu par vairākiem spriedumiem. Šādas izmaiņas varētu atstāt uz notiesāto iespaidu, jo viņam tiktu radīta pārlicība par to, ka pie soda noteikšanas ir būtiska nozīme tam, vai viņa izdarījusi vienu vai vairākus noziedzīgus nodarījumus. Līdz ar šo izmaiņu ieviešanu Krimināllikumā, kā negatīvi būtu vērtējams tas apstāklis, ka būtu nepieciešams papildus finansējums, jo palielinātos sodu termiņi, kas veicinās notiesāto personu „uzkrāšanos” ieslodzījuma vietās. Līdz ar šīm izmaiņām arī tiktu sašaurinātas tiesas iespējas noteikt galīgo sodu pēc saviem apsvērumiem.

„Soda noteikšana pēc spriedumu kopības iespējama, ja noziedzīgais nodarījums izdarīts pēc iepriekšējā sprieduma pasludināšanas brīža, bet sods pēc šī sprieduma gan daļā par pamatsodu, gan daļā par papildsodu nav izciests, ja jaunais noziedzīgais nodarījums izdarīts pēc nosacītas pirmstermiņa atbrīvošanas neizciestās soda daļas laikā vai nosacītas notiesāšanas gadījumā – pārbaudes laikā.”⁸⁸

Nosakot galīgo sodu pēc vairākiem spriedumiem, tiesas bieži nemotivē galīgā soda noteikšanas kārtības izvēli, norāda vien, ka neizciestais sods pievienots daļēji vai pilnīgi. Dažos gadījumos sprieduma motīvu daļā galīgā soda noteikšana vispār nav pieminēta un par galīgo sodu tiek rakstīts tikai sprieduma rezolutīvajā daļā.

⁸⁶ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 103.lpp.

⁸⁷ Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta rīkojums Nr.6, 2009.gada 9.janvāris.

⁸⁸ Krastiņš U., Liholaja V., Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. Grāmata, Vispārīgā daļa. Firma „AFS”, Rīga, 2007, 183.lpp.

Tā, piemēram, Vidzemes apgabaltiesa 2006. gada 2. maijā izskatīja krimināllietu Nr. 13800001605 A. Š. apsūdzībā pēc KL 253.¹ panta 1. daļas.

Nosakot galīgo sodu saskaņā ar KL 51. pantu, tiesa minējusi šādus motīvus.

„Ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas apstākļus, tiesas kolēģija uzskata, ka A. Š. sodāms, nosakot likumā paredzēto zemāko sodu, kā arī, nosakot galīgo sodu pēc spriedumu kopības, noteiktajam sodam pievienojams viens mēnesis no neizciestā soda.”

Lietā ir noskaidrots, ka A. Š., izciešot brīvības atņemšanas sodu, izdarīja narkotisko un psihotropo vielu neatļautu iegādāšanos un glabāšanu realizācijas nolūkā. Pēc minēto vielu saņemšana no mātes A. Š., pēc izmeklēšanā nenoskaidrotas personas lūguma, minētās narkotiskās un psihotropās vielas iegādājās (paņēma) un paslēpa tās savā anālajā atverē, nolūkā pēc satikšanās tās realizēt izmeklēšanas gaitā nenoskaidrotai personai, taču 2005. gada 15. martā pēc cietuma administrācijas pieprasījuma bija spiests tās izsniegt cietuma administrācijai.⁸⁹

Tiesu praksē ir daudz gadījumu, kad, piemērojot KL 51. pantu, sodam par jaunu noziedzīgu nodarījumu tiesas pievieno minimāli pieļaujamo daļu no neizciestā soda – brīvības atņemšanu uz 1 mēnesi. Šāda tiesu prakse nav pretrunā ar KL 51. pantā noteikto un atsevišķos gadījumos var būt atzīta par pareizu. Tomēr ļoti bieži tā neatbilst soda mērķiem, jo jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšana minimāli palielina agrāk noteikto krimināltiesisko represiju. Rezultātā notiesātajam tiek radīta pārliecība, ka nav būtisks izdarīto noziedzīgo nodarījumu skaits, jo soda apmēru tas ietekmē minimāli. Šāda pārliecība notiesāto neattur no vairākkārtēju noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas nākotnē.

Tā, piemēram, Kurzemes apgabaltiesa 2006. gada 10. oktobrī izskatīja krimināllietu Nr. 11250040605, kurā apsūdzēts V. H. pēc KL 160. panta 3. daļas. Tiesa spriedumā norādījusi, ka apsūdzētais ticis atbrīvots no soda izciešanas vietas pirms termiņa nosacīti no 4 mēnešu un 24 dienu brīvības atņemšanas soda izciešanas. Tāpat tiesa pamatoti ir secinājusi, ka jaunu noziedzīgu nodarījumu apsūdzētais izdarījis neizciesta soda laikā, līdz ar to galīgais sods nosakāms, ievērojot KL 51. panta nosacījumus.

Tiesa V. H. sodīja ar brīvības atņemšanu uz 5 gadiem, bet galīgo sodu saskaņā ar KL 51. pantu noteica brīvības atņemšanu uz 5 gadiem un vienu mēnesi.⁹⁰

Tiesām precīzi jāievēro KL 51.panta 2.daļā formulētā prasība, proti, ka galīgajam sodam pēc vairākiem spriedumiem jābūt lielākam par neizciestā tā soda daļu, kas tika piespriests pēc iepriekšējā sprieduma. Nav pieļaujama situācija, ka pēc sodu saskaitīšanas pēc

⁸⁹ Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads, 104.lpp.

⁹⁰Turpat, 105.lpp.

vairākiem spriedumiem, pirmā sprieduma piespriedā papildsoda – tiesību ierobežošanas - izciešanas laiks tiek samazināts. Tā, piemēram 1) 1997.gada 29.oktobrī Rīgas pilsētas Latgales priekšpilsētas tiesā pēc Latvijas KK 139.panta ceturtās daļas, piemērojot LatvijasKK 41. un 42.pantu, ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem; 2) 1998.gada 19.februārī Rīgas rajona Siguldas tiesā pēc Latvijas KK 15.panta otrās daļas un 139.panta ceturtās daļas, piemērojot Latvijas KK 41.pantu, 38.panta trešo daļu un 42.pantu, ar brīvības atņemšanu uz diviem gadiem nosacīti, ar pārbaudes laiku uz diviem gadiem – atzīts par vainīgu KL 175.panta otrajā daļā paredzētā nozieguma izdarīšanā un sodīts ar brīvības atņemšanu uz septiņiem mēnešiem, piemērots KL 51.pants un šim sodam daļēji pievienots neizciestais sods pēc Rīgas rajona Siguldas tiesas 1998.gada 19.februāra spriedums, galīgais sods pēc spriedumu kopības noteikts brīvības atņemšana uz astoņiem mēnešiem.⁹¹ Spriedums atcelts daļā par galīgā soda noteikšanu, jo nosakot sodu pēc spriedumu kopības, nav ievērota Krimināllikuma 51.panta otrās daļas prasība, ka galīgajam sodam ir jābūt lielākam par iepriekšējā spriedumā noteiktā soda neizciesto daļu.

⁹¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums Rīgā, 2000.gada 14.novembrī Lieta Nr. SKK-318.

3. nodaļa.

Soda noteikšanas reglamentācija ārvalstu krimināllikumos

3.1. Vācija Federatīvā Republika

Vācijas Federatīvās Republikas Kriminālkodeksā⁹² (turpmāk,- Vācijas KK), soda noteikšana tiek regulēta Vispārīgās daļas trešās sadaļas „Nodarījuma juridiskās sekas” otrās nodaļas „Soda noteikšana” 46.-49. pantā; trešās nodaļas „Soda noteikšana vairāku noziedzīgu nodarījumu gadījumā” 52.-55. pantā; ceturrtās nodaļas „Soda nosacīta atlikšana” 56. pantā un 58. pantā; piektās nodaļas „Brīdinājums ar atrunu par soda piemērošanas iespējamību. Atteikšanās no soda” 59.-60. pantā.

Krimināllikuma 46. pantā ietverti soda noteikšanas vispārīgie principi, kurš nosaka, ka tiesa piespriež sodu tādā apmērā, kādu nosaka Krimināllikuma Sevišķās daļas pants, kas paredz atbildību par izdarīto noziedzīgo nodarījumu, un ievērojot šā likuma Vispārīgās daļas noteikumus. Krimināllikuma 46. panta otrā daļa nosaka, ka, tiesa, nosakot sodu, un prokurors, sastādot priekšrakstu par sodu, ņem vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu un radīto kaitējumu, vainīgā personību, atbildību mīkstinošos un pastiprinošos apstākļus.

Kā norāda Krastiņš, tad Vācijas KK 46. paragrāfā tiek runāts par soda noteikšanas pamatiem, saistot tos ar vainu. Soda noteikšanas pamats ir personas, kas izdarījusi nodarījumu, vaina. Tiek ņemts vērā soda iedarbības rezultāts, kas sagaidāms no soda piemērošanas attiecībā uz personas turpmāko dzīvi. Nosakot sodu, tiesa apsver apstākļus, kas liecina par labu personai, kura izdarījusi nodarījumu, un pret viņu. Nodarījuma raksturs un kaitīgums, kā arī personību raksturojošas ziņas, viņa attieksme pret nodarījumu ir īpaši uzsvērti. Īpaši tiek ņemts vērā: personas, kas izdarījusi nodarījumu, virzošie motīvi un mērķi; domāšanas veids, kas izriet no noziedzīgā nodarījuma izdarīšanas un tā izdarīšanā parādītā griba; pienākuma neizpildīšanas pakāpe; nodarījuma izdarīšanas veids un kaitīgās sekas, likumpārkāpēja iepriekšējā dzīve, viņa personiskie un materiālie apstākļi; viņa uzvedība pēc nodarījuma izdarīšanas, īpaši viņa pūles atlīdzināt nodarīto kaitējumu un panākt vienošanos ar cietušo. Pēdējais apstākļis ietverts Vācijas KK 46. a) paragrāfā un var būt par pamatu soda mīkstināšanai vai noteiktos apstākļos dod iespēju atteikties no soda. Vācijas KK 47. paragrāfs īslaicīgu brīvības atņemšanu pieļauj tikai izņēmuma gadījumos. Brīvības atņemšana uz laiku, mazāku par sešiem mēnešiem, tiesa nosaka tikai tādā gadījumā, ja ir īpaši apstākļi, kas piemīt

⁹² Vācijas KK. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 573.lpp.

nodarījumam vai likumpārkāpēja personībai, tāpēc padara neizbēgamu brīvības atņemšanas soda noteikšanu, lai iedarbotos uz šo personu vai aizsargātu tiesisko kārtību.”⁹³

„Vācijas KK atbildību mīkstinošie apstākļi atsevišķi nav izdalīti; tie ietverti Vācijas KK 46. paragrāfā kā soda noteikšanas pamats. Atsevišķā paragrāfā paredzēti nosacījumi, kas jāievēro, ja konstatēti likumā paredzētie īpašie mīkstinošie apstākļi (Vācijas KK 49. paragrāfs). Piemēram, ja brīvības atņemšana noteikta uz laiku, soda maksimums var tikt noteikts līdz trim ceturtdaļām no paredzētā maksimālā laika. Šis nosacījums attiecas arī uz naudas sodu dienas likmju veidā. Paredzēta arī iespēja samazināt brīvības atņemšanas sodu, kas zemāks par likumā noteikto soda minimālo robežu, bet atkarībā no šīs likumā paredzētās minimālās robežas. Paredzēta arī soda mīkstināšana pēc tiesas ieskata līdz likumā paredzētajam minimālajam laikam vai sodu brīvības atņemšanas veidā var aizstāt ar naudas sodu.”⁹⁴

„Vācijas KK atbildību pastiprinošie apstākļi īpaši netiek izdalīti no 46. paragrāfa, kurā ietverti soda noteikšanas pamati, norādot, ka ņemami vērā arī apstākļi, kas liecina pret nodarījumu izdarījušo personu.”⁹⁵

„Vācijas KK nav īpašas normas, kurā kopumā reglamentēti vieglāka soda nekā paredzēts likumā noteikšanas nosacījumi. Taču soda samazināšanas nosacījumi pastāv. Piemēram, saskaņā ar Vācijas KK 49. paragrāfa otro daļu, ja tiesa saskaņā ar likumu var mīkstināt sodu pēc sava ieskata, tad tā var sodu samazināt līdz likumā paredzētajam noteiktā soda minimālajam laikam vai sodu brīvības atņemšanas veidā aizstāt ar naudas sodu.”⁹⁶

Soda noteikšanu par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem (nodarījumu, sankciju kopība) Vācijas KK reglamentē vairākas normas. Vācijas KK 53. paragrāfa pirmajā daļā teikts: ja kāds izdarījis vairākus sodāmus nodarījumus, par kuriem vienlaikus tiek taisīts spriedums, kā rezultātā tiek noteikti vairāki sodi brīvības atņemšanas veidā vai vairāki naudas sodi, tiek noteikts sods pēc kopības. Saskaņā ar Vācijas KK 54. paragrāfu visos gadījumos, izņemot mūža ieslodzījumu, kad sods ir brīvības atņemšana, kopējais sods tiek noteikts, paaugstinot noteikto augstāko sodu, bet, ja sodi ir dažāda veida – paaugstinot bargāko soda veidu. Kopīgais sods nedrīkst pārsniegt atsevišķu sodu summu. Bet jāievēro: ja sods ir brīvības atņemšana uz laiku, kopējais sods nedrīkst pārsniegt piecpadsmit gadus. Augstākā robeža noteikta arī citiem soda veidiem. Nosakot sodu pēc kopības, var un vajag noteikt

⁹³ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 59.-60.lpp.

⁹⁴ Turpat, 61.lpp.

⁹⁵ Turpat, 63.lpp.

⁹⁶ Turpat, 63.lpp.

papildsodus, papildus sekas un labošanas un drošības līdzekļus, ja to paredz vai pieļauj viens no piemērojamiem likumiem.

„Soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem paredzēta Krimināllikuma 51. pantā, turpretī, citos salīdzināmajos krimināllikumos līdzīga norma nav paredzēta. Soda noteikšanas nosacījumi, ja iepriekšējais sods nav izciests līdz jauna noziedzīga nodarījuma izdarīšanai, ietverti normās, kas reglamentē nosacītu notiesāšanu, nosacītu pirmstermiņa atbrīvošanu u.c.”⁹⁷

„Krimināllikuma 53. pants paredz soda noteikšanu par sagatavošanos noziegumam un nozieguma mēģinājumu. Krimināllikuma 54. pants – soda noteikšanu par noziedzīgu nodarījumu, kas izdarīts līdzdalībā. Šajos pantos ietverti vispārēji nosacījumi soda noteikšanai. Citos salīdzināmajos krimināllikumos soda noteikšanas nosacījumi ietverti normās, kas reglamentē šos krimināltiesību institūtus – Vācijas KK 23. un 29. paragrāfs; Austrijas KK 13. paragrāfs; un Šveices KK 21.-23. pants un 24. un 25. pants, norādot tos kā mīkstinošus apstākļus vai paredzot piemērot vispārējos soda noteikšanas principus.”⁹⁸

Nosacīta notiesāšana pēc būtības paredzēta visos salīdzināmajos krimināllikumos. Raksturīgi, ka atšķirībā no Krimināllikuma citos salīdzināmajos krimināllikumos nosacīta notiesāšana reglamentēta ļoti izvērsti, ietverot tajos ne tikai šī krimināltiesību institūta materiālās normas, bet arī procesuālos un nosacītas notiesāšanas izpildes un kontroles nosacījumus.

Nosacīta notiesāšana ir paredzēta Vācijas KK Vispārīgās daļas trešās sadaļas „Nodarījuma juridiskās sekas” īpašā nodaļā ar nosaukumu „Soda nosacīta atlikšana”. Saskaņā ar Vācijas KK 56. paragrāfu, notiesājot ar brīvības atņemšanu uz laiku ne ilgāku par vienu gadu, tiesa atliek noteikto sodu, piemērojot pārbaudi, ja ir pamats cerēt, ka pati notiesāšana jau var kalpot notiesātajam par brīdinājumu un ka viņš turpmāk arī bez soda izpildes iedarbības neizdarīs sodāmus nodarījumus. Pie tam ņem vērā notiesātā personību, viņa iepriekšējo dzīvi, nodarījuma apstākļus, uzvedību pēc nodarījuma izdarīšanas, dzīves apstākļus un sekas, kas viņam var iestāties pēc soda izciešanas. Ja konstatēti īpaši apstākļi, brīvības atņemšanas laiks var būt līdz diviem gadiem. Tad, pieņemot lēmumu par soda atlikšanu, īpaši tiek ņemtas vērā notiesātā pūles, lai kompensētu ar viņa nodarījumu radīto kaitējumu. Šis pants satur norādi, ka, notiesājot ar brīvības atņemšanu uz laiku līdz sešiem mēnešiem, sods netiek atlikts, ja to prasa tiesiskās kārtības aizsardzība. Atbilstoši Vācijas KK 56. a) paragrāfam tiesa nosaka pārbaudes laika ilgumu: tas nedrīkst pārsniegt piecus gadus un

⁹⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 64.-67.lpp.

⁹⁸ Turpat, 67.lpp.

būt īsāks par diviem gadiem. Pārbaudes laiku līdz brīdim, kad tas beidzas, var vēlāk saīsināt līdz minimālajam apmēram vai palielināt līdz maksimālajam apmēram. Vācijas KK 56. b) paragrāfs paredz pienākumu uzlikšanu pārbaudes laikā, bet nedrīkst izvirzīt neizpildāmas prasības. Šajā pantā paredzēti arī uzliekamie pienākumi: iespēju robežās atlīdzināt ar nodarījumu radītos zaudējumus; naudas summas nomaksa sabiedriski derīgas iestādes labā, ja tas uzdots, ņemot vērā nodarījumu un nodarījumu izdarījušā personību; citu sabiedriski derīgu darbu izpildīšana vai naudas summas nomaksa valsts kases labā. Pēdējos trīs pienākumus var uzlikt, ja tie nav pretrunā ar zaudējumu kompensāciju cietušajam. Pienākumus var neuzlikt, ja notiesātais uzņemas tos pildīt un ja ir pamats cerēt, ka viņš tos izpildīs. Vācijas KK 56. c) paragrāfā teikts, ka visā pārbaudes laikā tiesa dod notiesātajam norādījumus, ja tādi ir nepieciešami, lai turpmāk viņš neizdarītu sodāmus nodarījumus; nedrīkst izvirzīt neizpildāmas prasības par notiesātā dzīvesveidu. Tiesa var īpaši norādīt uz to, ka notiesātajam ir nepieciešams: sekot norādījumiem, kas attiecas uz atrašanās vietu, izglītību, darbu un brīvo laiku vai savu saimniecisko lietu kārtošanu; ierasties noteiktā laikā tiesā vai citā paredzētā vietā; nekontaktēties ar noteiktām personām vai noteiktu personu grupu, kas var dot viņam iegāni vai stimulu turpmāko sodāmo nodarījumu izdarīšanai u.tml.; neturēt savā īpašumā vai valdījumā vai neļaut glabāt priekšmetus, kas var dot iegāni vai stimulēt citu sodāmu nodarījumu izdarīšanu vai pildīt savu tuvāko materiālās uzturēšanas pienākumus. Tiesa var dot norādījumu iziet ārstēšanos, kas saistīta ar fizisku iejaukšanos, vai iziet ārstēšanās kursu, bet tikai ar notiesātā piekrišanu. Piekrišana attiecas arī uz norādījumu dzīvot noteiktā vietā vai atrasties attiecīgajā iestādē. Vācijas KK 56 d) paragrāfs paredz palīdzību notiesātajam uz visu vai daļu no pārbaudes laika, ko tiesa uzdod personai, kura nozīmēta tādām uzdevumiem, lai atturētu viņu no sodāmu nodarījumu izdarīšanas; šāda darbība norit kā dienests vai uz sabiedriskiem pamatiem. Norādījumus parasti dod gadījumā, ja brīvības atņemšanas laiks ir ilgāks par deviņiem mēnešiem un notiesātais vēl nav sasniegjis divdesmit septiņu gadu vecumu. Tiesai ir tiesības arī papildus pieņemt, grozīt vai atcelt lēmumu par pienākumu uzlikšanu un norādījumiem.

Vācijas KK tās pašas sadaļas piektajā nodaļā paredzēts brīdinājums par soda iespējamo piemērošanu, kas arī satur nosacītas notiesāšanas elementus, bet attiecas uz citu soda veidu – naudas sodu. Saskaņā ar Vācijas KK 59. paragrāfu, ja kādam noteikts naudas soda apmērā līdz simts astoņdesmit dienas likmēm, tiesa, viņu notiesājot, var aprobežoties ar brīdinājumu un noteikt sodu, atrunājot, ka iespējama tā piemērošana, pastāvot šajā pantā norādītajiem nosacījumiem. Brīdinājums par iespējamo kriminālsoda piemērošanu parasti nav piemērojams, ja persona pēdējo triju gadu laikā pirms sodāmā nodarījuma jau saņēmusi brīdinājumu par soda iespējamo piemērošanu vai tikusi reāli notiesāta ar sodu. Līdz ar

brīdinājumu var tikt noteikta mantas konfiskācija, priekšmetu izņemšana un iznīcināšana. Labošanas un drošības līdzekļu noteikšana, atrunājot soda iespējamo piemērošanu, nav pieļaujama. „Vācijas KK 59 a) paragrāfs paredz pārbaudes laiku, pienākumus un priekšrakstus. Pārbaudes laiks tiek noteikts, un tā ilgums nedrīkst pārsniegt trīs gadus un nevar būt mazāks par vienu gadu. Turpmākajos paragrāfos risināti notiesāšanas ar brīdinājumu par soda iespējamo piemērošanu izpildes jautājumi un par kopīgā soda noteikšanu, ja izdarīti vairāki sodāmi nodarījumi.”⁹⁹

3.2. Austrija

Austrijas Kriminālkodeksā¹⁰⁰ (turpmāk, - Austrijas KK), soda noteikšana tiek regulēta Vispārīgās daļas ceturtnā sadaļas „Soda noteikšana” 32.-41. paragrāfā; piektās sadaļas „Nosacīta atbrīvošana no soda un nosacīta pirmstermiņa atbrīvošana no soda izciešanas, norādījumi un palīdzība pirmstermiņa atbrīvotajiem” 43.-45. paragrāfā.

„Austrijas KK 32. paragrāfā tāpat kā Vācijas KK teikts, ka soda noteikšanas pamats ir nozieguma izdarītāja vaina. Turpat teikts, ka nosakot sodu, tiesai jāsalīdzina pastipriņošie un mīkstinošie apstākļi, ja vien tie jau nenosaka krimināltiesību normas sankciju, kā arī jāņem vērā soda un citu iespējamo nodarījumu seku ietekme uz personas turpmāko dzīvi sabiedrībā. Pie tam vispirms jāņem vērā, kādā mērā nodarījums izskaidrojams ar personas novirzi no uzvedības vai vienaldzību pret uzvedību, kas vērsta pret ar likumu aizsargātām vērtībām, un kādā mērā nodarījums izskaidrojams ar ārējiem apstākļiem vai pamudinošiem motīviem, kas varēja rasties cilvēkam, kuram ir tieksme vērsties pret tiesību aizsargātām vērtībām. Kopumā nosakāms tik bargs sods, cik liels ir kaitējums vai zaudējums, ko nodarījusi persona, kura realizējusi noziedzīgu nodarījumu. Jāņem vērā arī iespējamais kaitējums, kas varētu rasties viņa vainas dēļ.”¹⁰¹

„Austrijas KK 34. paragrāfs satur īpašus mīkstinošus apstākļus, no kuriem vairāki ir tādi, kas nav ietverti Krimināllikuma 47. pantā. Atšķirīgi ir arī tas, ka šie atbildību mīkstinošie apstākļi Austrijas KK paragrāfu secībā seko aiz sevišķi pastipriņošajiem apstākļiem. Par sevišķi mīkstinošiem apstākļiem atzīstams, piemēram, tas, ka nodarījuma izdarītājs to izdarījis pēc astoņpadsmit gadu vecuma sasniegšanas līdz divdesmit viena gada vecumam vai, atrodoties nenormāla psihiska stāvokļa ietekmē, viņš slikti sapratis notiekošā būtību, vai, ja

⁹⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 68.-71.lpp.

¹⁰⁰ Austrijas KK. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 573.lpp.

¹⁰¹ Turpat, 60.lpp.

viņš „ielaists” no audzināšanas viedokļa; kļuvis par vainīgu tikai tāpēc, ka nav novērsis seku iestāšanos tādā gadījumā, kad likums seku nodarīšanu saista ar soda piedraudējumu; izdarījis nodarījumu vienīgi aiz neapdomības; izdarījis nodarījumu vairāk sakarā ar radušos vilinošu iespēju nekā iepriekš izveidojušos nodomu; neskatoties uz to, ka nodarījums bijis pabeigts, tas nav nodarījis nekādu kaitējumu, vai arī izdarīts tikai mēģinājums; izdarījis nodarījumu jau sen un kopš tā laika uzvedies likumpaklausīgi; nodarījums raksturīgs ar to, ka izdarītājs vai viņam personiskajās attiecībās tuva persona nodarījuma izdarīšanas vai tā seku iestāšanās rezultātā ieguvuši nopietnus miesas bojājumus vai kaitējumu veselībai vai citu būtisku faktisko vai tiesisko kaitējumu u.c. Mīkstinošs apstāklis ir arī tas, ka notikušais tiesvedības process par izdarītāju ir turpinājies nesamērīgi ilgi, bet ne tāpēc, ka to uzstājis viņš vai viņa aizstāvis.”¹⁰²

„Austrijas KK 33. paragrāfā norādīti atsevišķi pastiprinošie apstākļi, kas ņemami vērā, vainīgajam nosakot sodu, tostarp tādi, kas citos salīdzināmajos krimināllikumos nav īpaši paredzēti. Ja persona izdarījusi nodarījumu, pastiprinošie apstākļi ir: persona izdara vairākus viena un tā paša vai dažāda veida noziedzīgus nodarījumus vai izdarījusi noziedzīgu nodarījumu ilgākā laika posmā; tā jau bijusi notiesāta par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu, kuru raksturo vienādas kaitīgas īpašības; persona ietekmējusi citu personu izdarīt noziedzīgu nodarījumu; persona ir bijusi viena vai vairāku noziedzīgu nodarījumu iniciatore vai uzskūdītāja vai ir pildījusi vadošo lomu tāda nodarījuma izdarīšanā; rīkojusies, vadoties no rasistiskiem, nacionālistiskiem vai citiem īpaši nosodāmiem motīviem u.c. Īpašā normā paredzēta soda pastiprināšana recidīva gadījumā. Reibuma stāvoklis zināmos apstākļos var būt mīkstinošs apstāklis.”¹⁰³

„Austrijas KK ietverta norma, kurā paredzēta ārkārtēja soda mīkstināšana, dominējot mīkstinošiem apstākļiem. Saskaņā ar Austrijas KK 41. paragrāfu, ja mīkstinošie apstākļi ievērojami dominē pār pastiprinošajiem apstākļiem un ir pamatota pārliecība, ka nozieguma izdarītājs, nosakot viņam brīvības atņemšanas sodu, zemāku par likumā noteikto minimālo apmēru, turpmāk neizdarīs noziedzīgus nodarījumus, tad viņam var piemērot ārkārtēju soda mīkstināšanu. Ārkārtējā soda mīkstināšana šajā pantā noteiktajās robežās atkarīga no sankcijā noteiktā soda maksimālās vai minimālās robežas. Piemēram, ja nodarījums sodāms ar brīvības atņemšanu uz laiku, ilgāku par pieciem gadiem, brīvības atņemšanas laiku var noteikt, sākot no sešiem mēnešiem.”¹⁰⁴

„Austrijas KK 28. paragrāfs paredz: ja kāds ar vienu vai vairākām patstāvīgām darbībām izdara vairākus viena un tā paša vai dažādu veidu noziedzīgus nodarījumus un

¹⁰² Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 61.-62.lpp.

¹⁰³ Turpat, 63.lpp.

¹⁰⁴ Turpat, 64.lpp.

vienlaikus tiek sodīts par šiem nodarījumiem, tad, ja attiecīgās likuma normas paredz tikai brīvības atņemšanu vai tikai naudas sodu, tiek noteikts vienots brīvības atņemšanas vai naudas sods. Šo sodu nosaka pēc tā likuma, kas nosaka bargāko sodu. Atsakoties no ārkārtējas soda mīkstināšanas, tiesa nevar noteikt mīkstāku sodu nekā tas, kurš paredzēts pēc kopības piemērojamās normās kā smagākais starp minimālajiem soda laikiem. Ja vienā no attiecīgajām normām, kuras piemēro pēc kopības, paredzēts brīvības atņemšanas sods, bet citā naudas sods, vai kaut vai vienā no tām paredzēta iespēja noteikt naudas sodu un brīvības atņemšanu vienlaikus, jānosaka brīvības atņemšana un naudas sods, ja šie sodi paredzēti kā obligāti. Ja viena no šīm normām obligāti neparedz šo soda veidu, tad tas var tikt noteikts. Šis noteikums attiecināms arī uz cita veida sankcijām. Preventīvie līdzekļi jāpiemēro, ja tam ir priekšnoteikumi sakarā ar viena vai vairāku ar soda piedraudējumu aizliegtu nodarījumu izdarīšanu, par kuriem persona tiek notiesāta vienlaikus.”¹⁰⁵

„Austrijas KK 38. paragrāfs reglamentē iepriekšējās aizturēšanas ieskaitīšanu. Īslaicīgās aizturēšanas pēc administratīvo institūciju lēmuma, īslaicīgās aizturēšanas pēc tiesas lēmuma un iepriekšējā apcietinājuma laiku ieskaista, nosakot sodu brīvības atņemšanas vai naudas soda veidā, ja attiecībā uz personu tikusi piemērota aizturēšana. Iepriekšējās aizturēšanas ieskaitīšana sodā naudas soda veidā notiek tāpat kā naudas soda aizstāšana ar brīvības atņemšanu. Saskaņā ar Austrijas KK 19. paragrāfu viena brīvības atņemšanas diena atbilst divām dienas likmēm.”¹⁰⁶

„Austrijas KK 43. paragrāfā paredzēta nosacīta atbrīvošana no soda. Ja likumpārkāpējs tiek notiesāts ar brīvības atņemšanu uz laiku, ne ilgāku par diviem gadiem vai ar naudas sodu, tiesa var viņu nosacīti atbrīvot no soda, nosakot pārbaudes laiku no viena līdz trim gadiem, ja ir pamats uzskatīt, ka pietiks tikai ar soda izpildīšanas draudiem vai citiem līdzekļiem, lai atturētu viņu no jaunām sodāmām darbībām, un nav nepieciešama soda izpildīšana, lai atturētu citas personas no noziedzīgu nodarījumu izdarīšanas. Īpaši vērā ņemams ir nodarījuma veids, likumpārkāpēja personība, viņa vainas pakāpe, iepriekšējā dzīve un viņa uzvedība pēc nodarījuma. Ja nosacītā notiesāšana netiek atcelta, jāseko pilnīgai atbrīvošanai no soda. Austrijas KK 44. paragrāfs reglamentē nosacītu atbrīvošanu vairāku sodu kopības gadījumā. Ja brīvības atņemšana un naudas sods tiek noteikti vienlaikus, tad no abiem sodiem var atbrīvot nosacīti, ja tam ir nosacījumi. Papildsodus un sprieduma juridiskās sekas var noteikt nosacīti neatkarīgi no pamatsoda. Iespējama arī nosacīta atbrīvošana no preventīvajiem līdzekļiem.”¹⁰⁷

¹⁰⁵ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 65.-66.lpp.

¹⁰⁶ Turpat, 67.-68.lpp.

¹⁰⁷ Turpat, 71.lpp.

3.3. Šveice

Šveices Kriminālkodeksā¹⁰⁸ (turpmāk, - Šveices KK), soda noteikšana regulēta pirmās grāmatas „Vispārīgie noteikumi” pirmās daļas „Noziegumi un kriminālpārkāpumi” trešās sadaļas „Sodi, drošības un citi līdzekļi” pirmās nodaļas „Atsevišķi sodi un līdzekļi” 41. pantā; otrās nodaļas „Soda noteikšana” 63.-69. pantā; otrās daļas „Pārkāpumi” 107. pantā.

„Saskaņā ar Šveices KK 63. pantu tiesnesis nosaka soda mēru atbilstošu personas vainai, ņemot vērā pamudinošos motīvus, iepriekšējo dzīvi un apsūdzētā personiskās attiecības.”¹⁰⁹

Šveices KK 64. pantā salīdzinoši mazāk minēti apstākļi, kas mīkstina sodu. Taču daži ir atšķirīgi vai īpatnēji formulēti, piemēram, persona rīkojusies, vadoties no vērā ņemamiem pamudinošiem motīviem; ja personu nopietnā kārdināšanā ievēdis cietušais ar savu uzvedību; ja persona bijusi nikna vai cietusi lielas sāpes, ko izraisījis netaisnīgs kairinājums vai nepelnīts apvainojums; ja personai vecumā no astoņpadsmit līdz divdesmit gadiem vēl nav pilnīga priekšstata par sava noziedzīgā nodarījuma prettiesiskumu u.c. Par pārkāpumiem, ja ir mīkstinoši apstākļi, aresta vietā nosaka naudas sodu.

Šveices KK par soda pastiprināšanas apstākli uzskata recidīvu, citi atbildību pastiprinoši apstākļi nav minēti.

Kā norāda Krastiņš, tad Šveices KK 65. pantā paredzēti soda aizstāšanas gadījumi. Ja tiesnesis atrod par iespējamu mīkstināt sodu, viņš nosaka, piemēram, katorgas cietuma vietā ieslodzījumu cietumā uz laiku no sešiem mēnešiem līdz pieciem gadiem; ieslodzījuma cietumā vietā nosaka arestu vai naudas sodu u.tml. Saskaņā ar Šveices KK 66. pantu tur, kur likums paredz soda mīkstināšanu pēc personiskā ieskata, tiesnesis nav saistīts ar soda veidu un mēru, kas paredzēts par nozieguma vai kriminālpārkāpuma izdarīšanu. Tomēr tiesnesi saista soda minimālais apmērs, kas noteikts likumā konkrētajam soda veidam. Par pārkāpumu, ja ir mīkstinoši apstākļi, aresta vietā nosaka naudas sodu.”¹¹⁰

„Šveices KK 68. panta otrajā daļā teikts: ja tiesnesis piespriedis personai par noziedzīgā nodarījuma izdarīšanu brīvības atņemšanu pirms viņš nosaka brīvības atņemšanas sodu par citu noziedzīgu nodarījumu, tad viņš nosaka sodu tādā veidā, ka persona netiek

¹⁰⁸ Šveices KK. . Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 573.lpp.

¹⁰⁹ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 60.lpp.

¹¹⁰ Turpat, 64.lpp.

sodīta bargāk kā tādā gadījumā, ja sods par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem tiktu noteikts vienlaikus.”¹¹¹

„Ja kādam par viena vai vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu piespriesti vairāki brīvības atņemšanas sodi, tiesnesis nosaka viņam sodu par smagāko nodarījumu un attiecīgi paaugstina soda laiku, teikts Šveices KK 68. pantā. Tomēr viņš nevar paaugstināt vairāk kā uz pusi no lielākā draudošā soda apmēra. Pie tam viņu saista šim soda veidam likumā noteiktais maksimālais soda mērs. Papildsodi un līdzekļi var tikt piespriesti arī tad, ja tie draud tikai par vienu no vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem vai paredzēti kaut vai vienā no vairākām krimināltiesību normu sankcijām.”¹¹²

3.4. Igaunija

Igaunijas Sodū(Peniteciārais) kodeksā¹¹³(turpmāk SK), soda noteikšana ir regulēta 4.nodaļas „Soda noteikšana” 1.apakšnodaļā „Soda noteikšanas nosaujumi” (56.-68.pantos).

„SK 56.pantā „Sodīšanas pamats” uzsvērts, ka par pamatu sodīšanai kalpo personas vaina nodoma un neuzmanības veidā, ir norāde uz mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem, kā arī uzsvērts sodīšanas mērķis – iespēja iedarboties uz vainīgo nolūkā panākt viņa atteikšanos no vainojama nodarījuma izdarīšanas nākotnē un tiesiskās kārtības aizsardzības intereses. Šā panta otrajā daļā teikts, ka ieslodzījums cietumā kā sods var tikt piemērots tikai gadījumā, ja soda mērķus nevar sasniegt, nosakot vieglāko sodu. Jā šā kodeksa Sevišķās daļas panti pieļauj bez ieslodzījuma cietumā arī citus, vieglākus sodus, tiesai spriedumā jāmotivē ieslodzījuma cietumā piemērošana.”¹¹⁴

SK 62.pantā noteikts, ka par vienu vainojamu nodarījumu var noteikt vienu pamatsodu un vienu vai vairākus papildsodus.

SK ietvertie atbildību mīkstinošie apstākļi ir tādi paši, kādi ir iekļauti LR „Krimināllikumā”, turpmāk KL, izņemot šādus: nodarījums izdarīts cietušā prettiesiskas vai amorālas uzvedības ietekmē un noziedzīgo nodarījumu izdarījusi persona ierobežotas pieskaitāmības stāvoklī. Salīdzinājumā ar LR „Krimināllikumu”, SK vēl minēts tāds atbildību mīkstinošs apstākļis kā „vainojama nodarījuma izdarīšana stipra psihiska uzbudinājuma stāvoklī, ko izraisījušas prettiesiskas darbības”.

¹¹¹ Turpat, 65.lpp.

¹¹² Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 66.lpp.

¹¹³ SK. U. Krastiņš, V. Liholaja. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.

¹¹⁴ U. Krastiņš, V. Liholaja. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 67.lpp.

SK 57.panta otrajā daļā ir noteikts, ka tiesa var ņemt vērā arī itus apstākļus, kuri likumā nav paredzēti un kurus tiesa atzīst par atbildību mīkstinošiem, kurš ir identisks LR „Krimināllikumam”, turpmāk KL, 47.panta otrajai daļai. SK 59.pantā noteikts, ka par atbildību mīkstinošu apstākli nav atzīstams tāds apstāklis, kurš šajā likumā paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

SK kā atbildību pastiprinoši apstākļi ir noteikti tādi paši apstākļi kā KL, izņemot šādus: noziedzīgais nodarījums izdarīts atkārtoti vai veido noziedzīgo nodarījumu recidīvu; noziedzīgais nodarījums izdarīts, ļaunprātīgi izmantojot dienesta stāvokli vai citas personas uzticību; noziedzīgs nodarījums izdarīts pret sievieti, apzinoties, ka viņa ir grūtniecības stāvoklī; noziedzīgais nodarījums izdarīts alkohola, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošu vielu ietekmē; noziedzīgo nodarījumu izdarījusī persona nolūkā panākt soda samazināšanu ir sniegusi apzināti nepatiesas ziņas par citas personas izdarītu noziedzīgu nodarījumu; savukārt, apstāklis, kāds paedzēts KL, ka noziedzīgais nodarījums izdarīts pret personu, kura nav sasniegusi piecpadsmit gadu vecumu, vai pret personu, izmantojot tās bezpalīdzības stāvokli vai vecuma nevarību, SK ir atšķirība cietušā vecuma ziņā – persona, kura nav sasniegusi divpadsmit gadu vecumu, kā arī pret personu, kura ieš no smaga psihiska traucējuma.

SK paredzēti vēl citi sodu pastiprinoši apstākļi: vainojama nodarījuma izdarīšana ārkārtas vai karastāvokļa laikā; vainojama nodarījuma izdarīšana nolūkā atvieglot cita vainojama nodarījuma izdarīšanu vai slēpšanu; oficiāla formas tērpa vai dienesta atšķirības zīmju izmantošana nolūkā atvieglot vainojama nodarījuma izdarīšanu. SK 59.pantā noteikts, ka atkārtoti ņemt vērā pastiprinošos apstākļus aizliegts.

„Soda noteikšana kas zemāks par sankcijas minimālo robežu, paredzēta SK 61.panta pirmajā daļā. Zemāka soda noteikšana ierobežota ar noteikumu, ka gadījumos, kad Sevišķajā daļā ieslodzījuma cietumā minimālā robeža ir ne mazāka par pieciem gadiem, tad ieslodzījums cietumā nevar tikt noteikts uz laiku mazāku par vienu gadu. Soda mīkstināšana paredzēta SK 60.pantā. SK 60.panta otrajā daļā teikts, ka mīkstinātā soda maksimālā robeža nedrīkst pārsniegt likumā noteiktā soda maksimālās robežas divas trešdaļas. Ja kāds sods par noziegumu paredzēts mūža ieslodzījums cietumā, tad, mīkstinot sodu, tiek noteikts ieslodzījums cietumā uz laiku, ne mazāku kā trīs gadi.”¹¹⁵

SK soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem reglamentēta 63.panta pirmajā un trešajā daļā, un 64.pantā. Ieslodzījuma cietumā kopējais soda laiks nedrīkst

¹¹⁵ U. Krastiņš, V. Liholaja. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 72.lpp.

pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto soda maksimālo robežu, kura ir divdesmit gadi. Dažāda veida papildsodi tiek izpildīti patstāvīgi.

SK soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem reglamentēta 65.pantā, kur, saskaņā ar 65.panta pirmo daļu soda kopējais laiks pēc vairākiem spriedumiem nedrīkst pārsniegt attiecīgajam soda veidam noteikto soda maksimālo robežu, kā arī šajā pantā noteikts, ka tāpat risināms soda noteikšanas jautājums, ja pēc nosacītas atbrīvošanas no soda izciešanas persona izdara kādu noziegumu.

„SK iekļauts pants, kurā paredzēti nosacījumi par soda izciešanu pa daļām. Saskaņā ar SK 66.panta pirmo daļu tiesa, nosakot naudas summas piedziņu, arestu vai ieslodzījumu cietumā uz laiku līdz sešiem mēnešiem, ņemot vērā ģimenes un dienesta stāvokli vai vainīgā veselības stāvokli, var šo sodu izciest pa daļām. Arī naudas soda samaksu, ņemot vērā attaisnojošus apstākļus, tiesa var noteikt pa daļām, kur pa daļām maksājamā vai izciešamā soda izpildes ilgums nedrīkst pārsniegt vienu gadu.”¹¹⁶

3.5. Lietuva

Lietuvas Republikas kriminālkodeksa¹¹⁷ (turpmāk LK), 8.nodaļā „Soda noteikšana” 54.-66.pantam ir reglamentēta soda noteikšana.

„LK 54.pantā paredzēti vispārējie soda noteikšanas pamati – jāievēro krimināllikumā noteiktās sodu robežas un šā kodeksa Vispārīgās daļas nosacījumi. Panta otrajā daļā norādīts, kas tiesai jau konkrēti jāņem vērā, nosakot sodu: 1) izdarītā noziedzīgā nodarījuma bīstamības pakāpe; 2) vainas forma un tās veidi; 3) izdarītā noziedzīgā nodarījuma motīvi un mērķi; 4) nodarījuma stadija; 5) vainīgā personība; 6) personas līdzdalības forma un veids noziedzīgā nodarījumā; 7) atbildību mīkstinošie un pastiprinošie apstākļi.”¹¹⁸

LK 59.,60.pantos dots atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu uzskaitījums. LK atbildību mīkstinošo apstākļu uzskaitījums ir līdzīgs KL uzskaitījumam, bet ir redzamas atšķirīgas iezīmes, tā piemēram: „vainīgais labprātīgi atlīdzinājis nodarīto zaudējumu vai novērsis radīto kaitējumu”(KL) LK traktēts kā „vainīgais palīdzējis cietušajam, ar citām aktīvām darbībām novērsis vai mēģinājis novērst smagākas sekas”; „noziedzīgs nodarījums izdarīts smagu personisko vai ģimenes apstākļu dēļ”(KL) LK traktēts kā „vainīgais nodarījumu izdarījis smagu materiālo apstākļu vai bezcerīga stāvokļa dēļ”; „nodarījums

¹¹⁶ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 74.lpp.

¹¹⁷ LK. ¹¹⁷ Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004.

¹¹⁸ Turpat,68.lpp.

izdarīts cietušā prettiesiskas vai amorālas uzvedības ietekmē”(KL) LK traktēts kā nodarījums izdarīts cietušā provokatīvas vai riskantas uzvedības iespaidā”. Tātad, ir redzams, ka ietvertā doma normā ir vienāda, tikai dažādi noformulēta. Apstākļi, ka noziedzīgo nodarījumu izdarījusi grūtniece nav iekļauts LK, kādu paredz KL. LK vēl minēti tādi apstākļi kā: nodarījums izdarīts pēc tādas personas lūguma, kura atradies bezcerīgā stāvoklī; nodarījumu izdarījusi persona, kura pret viņas gribu novesta alkohola vai citāda apreibuma stāvoklī; neizdevusies labprātīga atteikšanās no nozieguma izdarīšanas. Atbilstoši LK 59.panta otrajai daļai nosakot sodu, tiesa var ņemt vērā arī itus apstākļus, kuri likumā nav paredzēti un kurus tiesa atzīst par atbildību mīkstinošiem, kā arī LK 59.panta 3.daļa paredz, ka par atbildību mīkstinošu apstākli nav atzīstams tāds apstākļi, kurš LK paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

LK 60.pantā dots atbildību pastiprinošo apstākļu uzskaitījums. LK 60.panta 1.daļas pirmajā punktā ir reglamentēts tāds pats atbildību pastiprinošs apstākļi kā KL, respektīvi, „noziedzīgais nodarījums izdarīts personu grupā”, otrajā punktā minot apstākli, ka „nodarījums izdarīts organizētā grupā. Pirmajā punktā noteiktais atbildību pastiprinošais apstākļi ir pakļauts izvērtēšanai, jo, to var arī neatzīt par atbildību pastiprinošu apstākli izvērtējot nodarījuma dalībnieka lomu kādā konkrētā nodarījumā. KL reglamentētais atbildību pastiprinošais apstākļi kā „noziedzīgs nodarījums izdarīts, izmantojot sabiedriskā posta apstākļus” LK ietverot arī, ka „nodarījums izdarīts izmantojot arī citas personas nelaimi”, stihiskā posta apstākļus neminot. Apstāklim, ka „noziedzīgais nodarījums izdarīts, lietojot ieročus vai sprāgstošas vielas vai citā vispārbīstamā veidā”(KL) LK minētas arī spridzināmās ietaises. Saskaņā ar LK 60.panta 1.daļas pirmo punktu tiesa, ņemot vērā noziedzīgā nodarījuma raksturu, var neatzīt par atbildību pastiprinošu jebkuru no attiecīgajā pantā minētajiem apstākļiem. LK 60.panta otrā daļa nosaka, ka par atbildību pastiprinošu apstākli nav atzīstams tāds apstākļi, kurs LK paredzēts kā noziedzīga nodarījuma sastāva pazīme.

„LK atsevišķā pantā reglamentē soda noteikšanu, pastāvot mīkstinošiem, pastiprinošiem vai vienlaikus mīkstinošiem un pastiprinošiem apstākļiem, un to ietekmi uz soda noteikšanu. LK 60.panta otrajā daļā runāts par vidējo sodu, izejot no kura tad atkarībā no mīkstinošiem vai pastiprinošiem apstākļiem sankcijas robežās nosaka sodu. Vidējo sodu aprēķina, summējot sankcijas maksimālo un minimālo robežu un dalot uz pusi. Ja minimālā robeža nav noteikta, tad ņem vērā attiecīgā soda veida minimālo robežu. Ja vainīgais labprātīgi atzinies izdarītajā noziegumā, vaļsirdīgi nožēlojis izdarīto un aktīvi palīdzējis atklāt

nodarījumu, ja nav konstatēti atbildību pastiprinoši apstākļi, tiesa vainīgajam nosaka brīvības atņemšanas sodu ne augstāku par vidējo vai sodu nesaistītu ar brīvības atņemšanu.”¹¹⁹

Pastāvot LK 62.pantā minētajiem atbildību mīkstinošajiem apstākļiem, tiesa var noteikt vieglāku sodu vai izraudzīties vieglāku soda veidu nekā paredzēts likumā, ievērojot visu lietas apstākļu kopumu.

Soda noteikšana par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem LK reglamentēta ļoti līdzīgi KL, ar nelielām atšķirībām. „Vieglāka soda ietveršana smagākajā pieļaujama: 1)noziedzīgu nodarījumu ideālās kopības gadījumā; 2)izdarītie noziedzīgie nodarījumi stipri atšķiras pēc bīstamības, tie ir dažāda veida un attiecināmi uz dažādām nodarījumu kategorijām; 3)par vienu no nodarījumiem sods noteikts brīvības atņemšana uz desmit gadiem vai brīvības atņemšana uz mūžu.”¹²⁰

LK soda noteikšana pēc vairākiem spriedumiem reglamentēta 64.pantā. Soda kopējais laiks pēc spriedumu kopības nedrīkst pārsniegt divdesmit piecus gadus brīvības atņemšanas.

¹¹⁹ U. Krastiņš, V. Liholaja. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 71.lpp.

¹²⁰ Turpat, 73.lpp.

Kopsavilkums

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes:

1. Secinājums – likuma jeb sodu bardzība jeb sodu bardzība nav līdzeklis, ar kuru palīdzību var sasniegt sodu mērķus. Diemžēl, Krimināllikuma tendence sodu politikā ir bargu sodu pielietošana. Tomēr neskatoties uz to, noziedzības līmenis valstī būtiski nemazinās, tas stabili ir viens no lielākajiem Eiropas Savienībā. Brīvības atņemšanas vietās atrodošos cilvēku skaits ir liels. Nākas secināt, ka likumdevējs, pastiprinot sodu bardzību, nav ņēmis vērā vēsturisko pieredzi.
2. Sodū politika Krimināllikumā ir nesaprotama, brīžiem haotiska bez loģiska pamatojuma, kas neveicina vienādu principu pielietošanu dažādās tiesās, izskatot noziedzīgus nodarījumus, kas pēc sava rakstura, nodarītā kaitējuma, personu raksturojošiem datiem, atbildību mīkstinošajiem un pastiprinošajiem apstākļiem, ir līdzīgi. Nerodas iespāids par stabilu sodū politiku, kas būtu ietverta Krimināllikumā. Nav pieļaujams kādu no minētajiem faktiem ignorēt vai pieminēt formāli.
3. Pārāk liels akcents Krimināllikumā ir likts uz brīvības atņemšanas soda piemērošanu. Visefektīvākais soda mērķu sasniegšanas veids ir cilvēku atrašanās sabiedrībā un soda izciešana, kas saistīta ar cilvēka reālu nodarbinātību. Vislabākais pāraudzinošākais līdzeklis ir soda veids, kas saistīts ar reālu darbu, respektīvi, paplāšināt piespiedu darba piemērošanu.
4. Par atbildību mīkstinošiem tiek atzīti apstākļi, kas par tādiem nebūtu atzīstami, bet par atbildību pastiprinošiem netiek atzīti tādi apstākļi, kurus likumdevējs ir ietvēris Krimināllikuma 48.pantā. Lai palielinātu atbildību mīkstinošo un atbildību pastiprinošo apstākļu nozīmi soda veida un mēra izvēlē, jāizvērtē Krimināllikumā definēto atbildību mīkstinošo un pastiprinošo apstākļu sistēma.
5. Krimināllikuma 49.pantā ir paredzēta iespēja noteikt sodū, kas ir vieglāks par likumā paredzēto, tomēr nav nekādu norāžu par to, cik lielā mērā drīkst samazināt likumā paredzēto sodū. Krimināllikumā būtu jādefinē maksimālās soda samazināšanas robežas, piespriežot sodū par smāgiem un sevišķi smāgiem noziegumiem.
6. Krimināllikumā nav noteikts, kādos gadījumos nosakot galīgo sodū par vairāku noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu, par atsevišķiem noziedzīgiem nodarījumiem piesprieštie sodi jāskaita daļēji un kādos gadījumos – pilnīgi, kā arī tas, kad ir pamats vieglāko sodū ietvert smāgākajā. Krimināllikumā būtu jāprecizē galīgā soda noteikšanas kārtības izvēle.

7. Praksē ir gadījumi, kad, piemērojot KL 51. pantu, sodam par jaunu noziedzīgu nodarījumu tiesas pievieno minimāli pieļaujamo daļu no neizciestā soda – brīvības atņemšanu uz vienu mēnesi. Ir nepieciešams lemt par principu ietveršanu Krimināllikumā, kas paredzētu, kad tiesai ir daļēji jāpievieno sods, kas nav izciests pēc iepriekšējā sprieduma, pieskaitot ne mazāk kā vienu trešdaļu no neizciestā soda.

Anotācija

Katrā atsevišķā krimināllietā par personas izdarīto vai izdarītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem tiek piemērots attiecīgais soda veids un tā apmērs, kāds paredzēts par tā veikšanu attiecīgās Krimināllikuma panta sankcijas ietvaros, vadoties pēc noteiktiem kritērijiem un tie ir vispārīgie un speciālie principi, kas ir neatņemama sastāvdaļa piemērojot sodu. Autors pētot soda noteikšanas vispārīgos un speciālos principus un to piemērošanu tiesu praksē ir nonācis pie atklāsmes, ka tie nereti tiek interpretēti kļūdaini vai arī tiesas spriedumos tikai formāli norādot uz to, ka šie principi ņemti vērā nosakot sodu, kā arī kādiem no šiem principiem tiek pievērsta lielāka vērība nekā pārējiem principiem nosakot kriminālsodu.

Darba autora mērķis pētot šo pētījuma tematu tad arī bija noskaidrot, kāds ir iemesls un cēlonis augstākminēto kļūdaino lēmumu pieņemšanā nosakot sodu, dot savu vērtējumu un ierosināt priekšlikumus problēmas risinājumam.

Pētījuma rezultātā darba autors nonāca pie secinājumiem, ka nereti tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kad tiesām ir nosliece mīkstināt sodus, izmantojot soda noteikšanas vispārīgos principus kā līdzekli minēto darbību veikšanai, kas liecina par sodu politikas bardzību Krimināllikumā, kā arī tas ir pretrunā ar vienu no soda mērķiem – taisnīguma atjaunošanu. Bieži vien tiesu praksē ir sastopami gadījumi, kad tiek jaukti soda noteikšanas speciālie principi, respektīvi 50.pants ar 51.pantu, kas liecina par tiesu nevērību vai arī nepietiekamu izpratni par šo principu būtību. Darba autors pētījuma rezultātā ir sniedzis savu vērtējumu un priekšlikumus, kuri tendēti uz grozījumu nepieciešamību Krimināllikumā, kas attiecas uz soda noteikšanas vispārīgajiem un speciālajiem principiem.

Annotation

Each individual criminal case on an individual or committed criminal offenses is applied to the punishment and the amount intended for the pursuit of the Criminal Penalties under, according to specified criteria, and they are general and specific principles which are an integral part of the application of penalties. Author researching a sentence in the general and specific principles and their application in case law has come to the revelation that they are often interpreted incorrectly, or court judgments only formal reference to the fact that these principles are taken into account in sentencing, as well as any of these principles is given more attention than the other principles determining the conviction.

The author aims in studying the topic of the study then was to find out what is the cause and the cause of the aforementioned erroneous decisions as a general rule, give their assessment and proposals for solving the problem.

The result of research the author came to the conclusion that it was often the case law is to be cases where the courts are prone to commute his sentence, the sentence in the general principles as a tool for those activities that are shown on the severity of the penalty policy in the Criminal Law, and it conflicts with one of the penalty goals - restorative justice. Often the case law is to be cases of the mixed sentence in the special principles, namely Article 50 to 51, which shows a direct negligence or lack of understanding of the principles of nature. The author of the study is a result of its own assessment and proposals that tend to the necessity of amending the Criminal Code relating to the sentence in general and special principles.

Izmantotās literatūras un juridisko aktu saraksts

Grāmatas

1. Judins A. Krimināltiesību terminu skaidrojošā vārdnīca. RaKa, 1999.gads.
2. Krastiņš U, Liholaja V, Niedre A. Krimināllikuma zinātniski praktiskais komentārs, 1. grāmata, Vispārīgā daļa. Rīga: Firma „AFS”, 2007.gads, 432.lpp.
3. Krastiņš U. Noziedzīgs nodarījums. Rīga: TNA, 2000, 260.lpp.
4. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Latvija, Austrija, Šveice, Vācija. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 573.lpp.
5. Krastiņš U., Liholaja V. Salīdzināmās krimināltiesības. Igaunija, Latvija, Lietuva. – Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2004, 471.lpp.
6. Liholaja V. Komentāri par Latvijas tiesu praksi krimināllietās. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2006, 268.lpp.
7. Велиев С.А. Принципы назначения наказания. Санкт-Петербург: Юридический центр "Пресс", 2004, с. 171.
8. Курс уголовного права. Том 2. Общая часть: Учение о наказании. Авт.кол.Московского гос.университета. Москва: Зерцало-М, 2002, с. 87.

Periodika

1. Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista Vārds Nr.49(452), Otrdiena, 2006.gada 12.decembris.
2. Liholaja V. Soda noteikšanas principi: likums un prakse. Jurista vārds 2006.gada 19.decembris, Nr.50(453).
3. Prozumenta A. Noziedzīga nodarījuma raksturs un radītais kaitējums. Jurista Vārds, 2009.gada 5.maijs, Nr.18(571).
4. Judins A. Par kriminālsodu mēra precizēšanu. Jurista Vārds 2000.gada 5.decembris, Nr.38(191).
5. Prozumenta A. Vainīgā personības izvērtēšana nosakot sodu. Jurista Vārds, 2009.gada 4.augusts, Nr.31(574).

Normatīvie akti

1. Krimināllikums: LR likums, 4. izdevums. Rīga: Tiesu namu aģentūra, 2005
2. Kriminālsodu politikas koncepcija. Ministru kabineta 2009.gada 9.janvāra rīkojums Nr.9

3. Latvijas Kriminālkodekss. Komentāri pie atsevišķiem Kriminālkodeksa pantiem.
Rīga: Latvijas Republikas Tieslietu ministrijas Tiesiskās informācijas centrs, 1995.

Tiesu prakse

1. Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2007. gada 19. marta lēmums lietā Nr. SKKJ-194/2007.
2. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2005.gada 3.marta lēmums lietā Nr. SKK-J-146.
3. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Krimināllietu departamenta lēmums Rīgā, 2000.gada 14.novembrī Lieta Nr. SKK-318.
4. Latvijas Republikas Augstākās Tiesas Senāta Krimināllietu departamenta 2000.gada 7.novembra lēmums lietā Nr.SKK – 315.
5. Par Krimināllikuma piemērošanu, nosakot sodu par vairākiem noziegumiem un pēc vairākiem spriedumiem. Latvijas Republikas Augstākās tiesas Plēnuma 1994.gada 28.februāra lēmums Nr.2.
6. Rīgas apgabaltiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas 2003.gada 3.novembra spriedums krimināllietā Nr.K04-1229/03/07.
7. Apgabaltiesu kā pirmās instances tiesas un Augstākās tiesas Krimināllietu tiesu palātas kā apelācijas instances tiesas sodu piemērošanas prakse. Tiesu prakses apkopojums. Augstākā tiesa, 2008.gads
8. Latvijas Republikas Augstākā tiesa. Tiesu prakse soda noteikšanā par vairākiem noziedzīgiem nodarījumiem un pēc vairākiem spriedumiem. 2005.gads.

PIELIKUMI

Dokumentārā lapa

Bakalaura darbs „Soda noteikšanas vispārīgie un speciālie principi” izstrādāts LU Juridiskajā fakultātē.

Ar savu parakstu apliecinu, ka pētījums veikts patstāvīgu, izmantoti tikai tajā norādītie informācijas avoti un iesniegtā darba elektroniskā versija atbilst izdrukai.

Autors: Sandis Sīmanis _____

Darbs iesniegts Krimināltiesisko zinātņu katedrā _____

Metodiķe: Iveta Balode _____

Bakalaura darbs aizstāvēts:

Bakalaura gala komisijas sēdē

2011.gada ____ . _____

Un novērtēts ar atzīmi _____

Komisijas priessēdētājs _____